

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

**Podoby církevní a laické charitativní péče ve vrcholném
středověku na křesťanském Západě**

**The Character of Church and Lay Charitable Care in the High
Middle Ages in the Christian West**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:
doc. ThDr. Ing. Kamila Veverková, Ph.D.

Autor:
Barbora Orliková

Praha 2025

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce, paní doc. ThDr. Ing. Kamile Veverkové, Ph.D., za její odborné vedení, trpělivost, cenné rady a podporu, kterou mi poskytovala po celou dobu zpracování této práce.

Děkuji také své rodině za stálou podporu, trpělivost a porozumění, které mi pomáhaly nejen při psaní této práce, ale i během celého studia.

Prohlášení

Odevzdáním této bakalářské práce na téma „Podoby církevní a laické charitativní péče ve vrcholném středověku na křesťanském Západě“ potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4.5.2025

Anotace

Bakalářská práce se zabývá podobami církevní a laické charitativní péče ve středověku, přičemž je zasazena do širšího historického kontextu vrcholného středověku na křesťanském Západě. Práce nejprve popisuje charakteristiku středověké společnosti, její sociální strukturu, hospodářské a náboženské poměry, které ovlivňovaly rozvoj charitativních aktivit. Následně analyzuje rozdíly a společné rysy církevní a laické charity, přičemž se zaměřuje na jejich organizační struktury, motivace, způsoby financování a konkrétní formy pomoci. Zvláštní pozornost je věnována roli církevních řádů, městských komunit, šlechty a jednotlivců, kteří se podíleli na péči o chudé, nemocné a sociálně znevýhodněné. Výsledkem je systematické porovnání těchto dvou přístupů k charitativní péči.

Annotation

The bachelor's thesis focuses on the forms of church charity work and lay charitable care in the Middle Ages, set within the broader historical context of the High Middle Ages in Christian Western Europe. The thesis first describes the characteristics of medieval society, including its social structure, economic conditions, and religious influences that shaped the development of charitable activities. It then analyzes the differences and common features of church and lay charity, focusing on their organizational structures, motivations, funding methods, and specific forms of assistance. Special attention is given to the role of religious orders, urban communities, the nobility, and individuals involved in caring for the poor, the sick, and the socially disadvantaged. The result is a systematic comparison of these two approaches to charitable care.

Klíčová slova

středověk, charita, církevní charitativní péče, laická charitativní péče, církevní řády, špitály, chudobince, sociální péče, náboženství, solidarita

Keywords

Middle Ages, charity, church charity work, lay charitable care, religious orders, hospitals, almshouses, social care, religion, solidarity

Obsah

Úvod.....	7
1 Historický kontext středověku	8
1.1 Středověká společnost.....	8
1.1.1 Měšťan a život ve městě	9
1.1.2 Člověk na okraji společnosti.....	10
1.1.3 Rolník a zemědělství.....	12
1.2 Zemědělství a průmysl středověkého světa	13
1.3 Náboženství a církve	13
1.4 Kulturní a intelektuální život	15
1.5 Mentalita středověkého člověka	17
2 Charitativní péče ve středověku.....	20
2.1 Význam charitativní péče pro středověkou společnost.....	21
2.1.1 Zdravotní problémy středověké Prahy	23
2.2 Laická a církevní charitativní péče	24
2.2.1 Role laiků v náboženském a charitativním životě středověku.....	25
2.2.2 Od soukromých almužen k městské charitě	25
2.2.3 Vladaři, šlechta a jejich charitativní skutky	26
2.3 Skupiny závislé na charitativní péči	27
2.4 Motivy charitativní péče a její spojení se svatostí	28
2.5 Organizace a instituce pro potřebné.....	30
2.5.1 Špitály	30
2.5.2 Sirotčince	31
2.5.3 Nemocnice	31
2.5.4 Péče o malomocné	32
2.5.5 Bratrstva.....	32
2.6 Řády.....	33

2.6.1	František z Assisi a jeho řád	35
2.6.2	Svatý Dominik a jeho řád	36
2.6.3	Řád rytířů špitálu svatého Jana v Jeruzalémě	37
2.6.4	Chudí rytíři Krista a Šalomounova chrámu	37
2.6.5	Řád bratří německého domu Panny Marie v Jeruzalémě	38
2.6.6	Řád svatého Ducha	38
2.6.7	Vojenský a špitální řád sv. Lazara Jeruzalémského	39
2.6.8	Řád svatého Benedikta.....	39
3	Srovnání církevní a laické charitativní péče ve středověku.....	41
3.1	Církevní charitativní péče	42
3.2	Laická charitativní péče	43
3.3	Tabulka srovnání církevní a laické charity	45
	Závěr	46
	Summary.....	47
	Seznam použité literatury	48

Úvod

Charitativní péče byla zásadním pilířem středověké společnosti, v níž plnila nejen sociální, ale i duchovní a morální funkci. Pomoc chudým, nemocným a dalším znevýhodněným skupinám obyvatelstva se stala projevem křesťanských hodnot, které zdůrazňovaly povinnost soucitu a solidarity. Církevní charitativní péče byla pevně zakotvena v institucionálním rámci klášterů, farností a řeholních řádů, které ji organizovaly systematicky a dlouhodobě. Laická charita stejně jako církevní, vycházela z křesťanských principů lásky k bližnímu, avšak byla realizována spíše skrze individuální nebo komunitní iniciativy a byla realizována šlechtou, měšťany i prostými věřícími, kteří se podíleli na různých formách pomoci. Od zakládání špitálů až po přímou podporu chudých. Tyto dva proudy charitativní činnosti se často prolínaly a vzájemně doplňovaly, čímž vytvářely rozsáhlou síť sociální pomoci, která byla součástí vrcholného středověku na křesťanském Západě.

Tato práce si klade za cíl analýzu a systematické srovnání církevní a laické charitativní péče ve středověku. Zaměřuje se na klíčové aspekty těchto dvou forem pomoci, zejména na jejich organizační strukturu, ideové východisko, způsoby financování a konkrétní podoby péče o potřebné. Důraz je kladen na vzájemné propojení a rozdíly mezi těmito formami charity a jejich působení v sociálním a náboženském kontextu středověké společnosti. Práce také zkoumá, jakou roli hrály církevní řády, městské komunity a šlechta v organizování a realizaci charitativních aktivit a jak tyto struktury ovlivňovaly podobu sociální péče.

Struktura práce je rozdělena do několika částí. Nejprve se zaměřuje na přehled historického kontextu středověké společnosti a její vztah k charitativní péči. Následně je představena církevní charitativní péče, její organizace, hlavní aktéři a konkrétní formy pomoci. Další část se zaměřuje na laickou charitativní péči a její specifickou roli ve středověkém prostředí. Závěrečná kapitola se soustředí na systematické srovnání a typologii, těchto dvou přístupů k charitě a jejich vzájemné propojení. Cíl a struktura odpovídá studijnímu zaměření autorky na sociální a charitativní práci.

1 Historický kontext středověku

Pojem středověk je ve skutečnosti umělý výtvar, konstrukce či mýtus. Toto období, které trvalo přibližně tisíc let od dobytí Galie Chlodvíkem až po konec stoleté války, není skutečnou historickou jednotkou. Místo toho jde o soubor představ a obrazů, které se neustále mění a jsou předávány z generace na generaci. Před zhruba třemi sty lety napsal německý učenec jménem Cellarius¹, že by bylo užitečné označit období mezi vládou císaře Konstantina a pádem Konstantinopole jako „středověk,“ ležící mezi „starověkem“ a „moderní“ érou. Tento termín byl téměř univerzálně přijat a přetrval až do dnešních dní, kdy je „středověk“ běžně užívaný v historickém bádání i ve slovní zásobě lidí.²

Tento středověký svět se zrodil ze střetu a sjednocení dvou rozdílných kultur. Římského světa a barbarského světa, které se postupně vyvíjely a přizpůsobovaly novým společenským strukturám, což vedlo k jejich transformaci a postupnému formování nového světa na západě.³

Ve vrcholném středověku se měnila sociální stratifikace obyvatelstva, stejně jako výrobní a zemědělské technologie. Bylo také zakládáno mnoho nových měst a stávající města se rozrůstala. Na začátku tohoto období dominovala románská kultura, která byla postupně nahrazována gotickou kulturou. Ke konci středověku, zejména s objevením Ameriky v roce 1492, se ve vyspělejších částech Evropy začalo prosazovat renesanční umění a myšlenky humanismu.⁴

1.1 Středověká společnost

Přechod starověké společnosti do středověké byl postupný a zahrnoval významné změny ve struktuře moci, ekonomice a každodenním životě. Kolem roku tisíc se v západní křesťanské literatuře objevuje nový koncept společenského uspořádání, který rychle získává na popularitě.

¹ SULLIVAN, Richard E. WHAT WERE THE MIDDLE AGES? Online. *The Centennial review of arts & science*. 1958, roč. 2, s. 167-194. ISSN 0008-901X. [cit. 2025-03-26].

² LE GOFF, Jacques, Jean-Claude SCHMITT, Franco ALESSIO a Lada BOSÁKOVÁ. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 741-743. ISBN 978-80-7021-917-1.

³ LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon, 1991, s. 45. ISBN 80-207-0206-7.

⁴ Románská kultura, která dominovala v raném středověku, byla postupně nahrazována gotikou, která se vyznačovala novými architektonickými styly, například katedrálami s vysokými klenbami a vitrážemi. Tento přechod měl hluboký dopad na umění, architekturu a náboženskou symboliku té doby. S příchodem renesance na konci středověku se do Evropy dostaly nové myšlenky humanismu, které kladly důraz na jednotlivce, racionalismus a obnovu antických ideálů. To vedlo k revolučním změnám ve vědě, umění a filozofii. Viz. MATĚJČEK, Antonín. *Dějepis umění. Díl 2., Umění středního věku*. Praha: Jan Štenc, 1924, s. 41-129

Podle tohoto schématu je společnost rozdělena na tři základní vrstvy neboli společnost trojího lidu: kněží, válečníci a venkovský lid. Tyto tři skupiny jsou vzájemně propojené a nezávislé na sobě, což zajišťuje celkovou harmonii.⁵ Kněží se měli věnovat spáse duše a seznamování lidu se zásadami křesťanského učení. Válečníci měli chránit ostatní a bojovat za celou společnost. Venkovský lid tvořili řemeslníci, měšťané a rolníci. Sociální role mužů a žen jsou pevně ukotveny v patriarchálním pojetí společnosti, kde ženy obvykle zastávají domácí a podpůrné role, zatímco muži mají dominantní postavení.⁶

V tomto společenském uspořádání dochází neustále k bojům o moc. Konflikty se často vyskytují mezi vrstvou duchovenstva a třídou bojovníků, avšak hlavní sociální napětí vzniká na venkově mezi pány a rolníky. Venkovští obyvatelé usilují o politickou moc, která by jim zaručila svobodné vykonávání jejich profesí a tím i zabezpečení jejich majetku. Je důležité zmínit, že většinu venkovského obyvatelstva tvoří prostí lidé, kteří se nacházejí na hranici existenčního minima, čelí hladu a epidemickým nemocem.⁷

Jedním z významných faktorů ovlivňujících středověkou společnost bylo její sociální a politické uspořádání, zejména způsob života podřízený feudalismu, známému také jako lenní systém. V zemích západní Evropy mezi 11-12. století dochází k upevnění feudálního systému. Základem tohoto systému bylo léno, které představovalo půdu, kterou vlastník svěřoval do užívání jinému jedinci. Nájemce se zavazoval k věrnosti a poskytování služeb vlastníkovu půdy. Oproti tomu vlastník se zavazoval vůči nájemci ochranou a materiální podporou.⁸

1.1.1 Měšťan a život ve městě

Život ve středověkém městě a postavení měšťana představovaly zcela odlišný svět oproti venkovskému životu, na který byl člověk do této doby zvyklý. Život přinášel nové sociální změny, ekonomické příležitosti a kulturní proměny. V městech vznikaly školy a usazovaly se žebravé řády. Šlechta si města vybírala jako svá sídla, což podpořilo rozvoj řemesel a trhů. Město bylo centrem složité společnosti, která se přizpůsobovala feudálnímu systému, ale vytvářela si také vlastní hierarchii.⁹

⁵ LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon, 1991, s. 45-251. ISBN 80-207-0206-7.

⁶ Srov. CHADIMA, Martin. *Sociální a pastorační péče* [online]. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012, s. 38-39 [cit. 2025-02-12]. ISBN 978-80-7435-299-7. Dostupné z: <https://www.uhk.cz/file/edee/filozoficka-fakulta/studium/chadima-socialni-a-pastoracni-pece.pdf>

⁷ LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon, 1991, s. 426-427. ISBN 80-207-0206-7.

⁸ Tamtéž, s. 426-427.

⁹ LE GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 123-156. ISBN 80-7021-274-8.

Středověká města měla četná privilegia a práva, která zajišťovala jejich ochranu a určitou míru samostatnosti. Mezi jejich hlavní výhody patřily početná populace, vzájemná solidarita obyvatel a finanční zázemí. Tyto výhody však mohli naplno využívat jen ti, kteří měli domovské právo. To bylo podmíněno minimálně ročním pobytem, provozováním řemesla nebo vlastnictvím nemovitosti. Města byla obehnaná velkými hradbami, které měly za úkol poskytovat pocit bezpečí obyvatelům a také chránit před loupeživými rytíři či plenícími vojsky. Města také měla poskytovat pomoc v časech bídy nebo nedostatku pracovních příležitostí, a to v podobě almužen.¹⁰

Pro chudé obyvatele znamenal život ve městě bydlení ve skromných podmínkách, často v malých a nevětraných místnostech. Bohatší obyvatelé si mohli dovolit ubytování v hostincích. Řemeslníci žili ve vlastních domech, které zahrnovaly krb, sklep a sýpku. Přelidněná města byla náchylná k šíření infekcí a epidemií, včetně moru. Městské rady sice přemísťovaly malomocné do špitálů mimo hradby a zaváděly sanitární opatření, ale rychlému šíření nemocí nedokázaly zabránit.¹¹

Městské obyvatelstvo se skládalo z malých domácností a počet obyvatel v nich byl velmi nízký oproti venkovským rodinám. Dívky se vdávaly kolem 16-18 let věku, zatímco muži se ženili později, kolem 30 let věku. Tento věkový rozdíl a časté rozpady manželství vedly k nižšímu počtu dětí. Běžná byla vysoká dětská úmrtnost, zejména mezi chudými. Vysoký počet vdov byl důsledkem věkového rozdílu mezi manžely. Ve městech žilo více chudých než bohatých a jejich postavení záviselo na množství majetku. Rodiny s rodovým původem si zachovávaly svou váženost a zakládaly si na svém postavení a původu. Tyto rodiny, i když byly v menšině, ovládaly společenský i politický život. Ve městě i na venkově byl sňatek vnímán jako společenský úspěch.¹²

1.1.2 Člověk na okraji společnosti

Člověk na okraji společnosti se v pramenech středověkého společenského povědomí neobjevuje zřetelně. Tím pádem se může jevit, že člověk na okraji nezanechal žádné významné stopy ve společenském povědomí, ale opak je pravdou. V archivech je čteně přítomen.¹³

¹⁰ LE GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 123-156. ISBN 80-7021-274-8.

¹¹ Tamtéž, s. 123-156.

¹² Tamtéž, s. 129-131.

¹³ Tamtéž, s. 291-312.

Lidé na okraji společnosti byli ti, kteří se stali vyhnanci v důsledku rozhodnutí společnosti nebo soudních rozsudků. Byli zbaveni práva pobývat na určitém území, nebo je zcela vyřadily ze společnosti. V raném středověku bylo vyhnanství často používáno jako alternativa k trestu smrti. Vyhnanci měli odlišné postavení a žili jiným stylem života než zbytek organizované společnosti. Jejich vyloučení tedy nevyplývalo přímo z rozsudku, ale z jejich životního stylu. Do kategorie „odlišných“ spadali lidé, kteří byli považováni za asociální, dále pohané, jinověrci nebo osoby s fyzickými odlišnostmi. Marginálním se může jevit životní styl člověka, který sice nespáchal trestný čin, ale nemá stálé zaměstnání nebo vykonává práci, která je na hranici společenské akceptace.¹⁴

Prostituce se ve středověku projevovala v různých formách a nebyla omezena pouze na městské oblasti. Ze soudních archivů vyplývá, že tento jev byl výrazně přítomen i na venkově. Nevěstky se vyskytovaly v oblastech s vysokou koncentrací venkovské populace, jako byly jarmarky, krčmy a trhy. Ve městech si prostitutky vytvořily stabilní místo. Prodejná láska se stala komoditou, která byla nabízena na městských trzích. Městské správy povolovaly zakládání veřejných domů, přičemž některá města je financovala z městských výnosů a následně je pronajímala.¹⁵

Další osobou na okraji společnosti, byli žebráci.¹⁶ Samotné žebráctví se stalo profesí, jejíž technika se zakládala na vyvolávání soucitu, přičemž mnozí žebráci často předstírali svá zranění.

Ve středověké společnosti bylo společenské postavení pevně stanoveno, což bylo klíčovým rysem této doby. To se týkalo i lidí na okraji společnosti. Některé skupiny se výrazně odlišovaly – například etnické menšiny byly často rozpoznatelné podle barvy pleti nebo jazyka, vnější znaky nemocí nebo viditelné zmrzačení sloužily jako další rozlišovací znaky. Nejčastějším způsobem, jakým se lidé odlišovali, byl jejich oděv. I když oblékání tuláků a zločinců se často podobalo oděvu nižších společenských vrstev, předpokládá se, že jejich šaty budou více špinavé a zničené. Mezi viditelné znaky varujícími před zloději patřilo například uříznuté ucho.¹⁷

¹⁴ LE GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 291-312. ISBN 80-7021-274-8.

¹⁵ Tamtéž, s. 291-312.

¹⁶ Žebráci mohli být uctívání jako vyznavači naprosté chudoby podle vzoru Kristova (odtud ve 13. století žebravé řády) Přesto jimi někteří pohrdají a odsuzují je jako lidi odmítající vydělávat si na živobytí prací. LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon, 1991, s. 488. ISBN 80-207-0206-7.

¹⁷ LE GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 291-312. ISBN 80-7021-274-8.

1.1.3 Rolník a zemědělství

Zemědělství více než dnes bylo velmi silně ovlivněno přírodními podmínkami, polohou země a její nadmořskou výškou. Hlavním úkolem rolníka bylo zajistit obživu pro svou rodinu a splnit nároky majitele půdy. Základní složkou stravy bylo obilí, které se pěstovalo s využitím pluhu taženého zvířaty. Pastevci se starali o svá stáda, produkovali sýry a stříhali vlnu. V zimě se rolníci věnovali řemeslným pracím, jako je výroba košíků nebo opravy náradí, zatímco ženy předly a tkaly. Děti byly zapojeny do práce od útlého věku, často hlídaly dobytek.¹⁸

V Evropě bylo běžné, že vesnice ovládal jeden nebo více pánů. Pozemky byly obvykle rozděleny do tří částí: první užíval místní pán, druhá byla rozdělena mezi rolníky a třetí zahrnovala lesy a neobdělávané pozemky. Rolníci měli také povinnost účastnit se vojenských tažení svého pána. Konflikty mezi pány a rolníky byly časté, ale většinou bez větších incidentů. Někdy však nespokojenost vedla k tomu, že se rolníci spojili a vypukla povstání.¹⁹

V takovém prostředí, kde rolníci čelili každodenním výzvám a těžké práci, se i jejich obydlí stávalo odrazem jejich života. Venkovské domy, které sloužily jako útočiště pro rodiny, nebyly jen jednoduchými chýšemi, jak bývá často zobrazováno. Ve skutečnosti se jejich struktura lišila podle místních podmínek a potřeb. V mnoha oblastech byly domy kvalitně postavené, často tvořily součást většího hospodářství, které zahrnovalo i stavení pro zvířata a různé přístavky. Důraz byl kladen na funkčnost, protože obydlí muselo splnit nároky venkovského života, kde se veškerá činnost točila kolem zemědělství a zajištění každodenní obživy. I když venkovský dům často zůstal prostý, jeho struktura a rozdělení odrážely nejen potřebu ochrany před přírodními podmínkami, ale také úzkou propojenost mezi prací, rodinným životem a každodenními povinnostmi.²⁰

¹⁸ Srov. LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon, 1991, s. 75-80. ISBN 80-207-0206-7.

¹⁹ LE GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 101-120. ISBN 80-7021-274-8.

²⁰ DAWSON, Ian. Standards of Living in the Middle Ages. Online. *Teaching history (London)*. 1996, č. 82, s. 27-30. ISSN 0040-0610. [cit. 2025-03-26].

1.2 Zemědělství a průmysl středověkého světa

Rozvoj stavebního průmyslu hrál klíčovou roli ve vývoji středověké západní Evropy. Těžba surovin, jako jsou kámen, dřevo a železo, zavádění nových technologií a výroba nástrojů pro manipulaci s těžkými materiály, společně se získáváním pracovní síly, proměnily staveniště ve střediska prvního středověkého průmyslu. Tento průmysl poskytoval nezbytné přístřeší pro rostoucí populaci.²¹

Klíčovým faktorem, který způsobil populační i průmyslový rozmach ve středověké západní Evropě je pokrok v zemědělské výrobě. Pozemková šlechta významně podporovala zemědělský pokrok, a to především vybíráním poplatků od venkovského obyvatelstva, čímž podněcovala ke zdokonalování metod obdělávání půdy. Pozvolné zavádění trojpolního systému umožnilo rozšířit obdělávanou plochu a obměňovat plodiny, čímž se zlepšila celková výživa obyvatel. Inovace jako nesouměrný pluh s kolečky a radlicí a vzrůstající využití železa umožnily hlubší a častější orbu, což vedlo k vyšším výnosům.²² Tyto změny vedly k výraznému nárůstu populace, která se mezi 10. a 14. stoletím pravděpodobně zdvojnásobila. Podle M. K. Bennetta vzrostl počet obyvatel v celé Evropě z 27 milionů, kolem roku 700, na 42 milionů v roce 1000 a na 73 milionů v roce 1300.²³

1.3 Náboženství a církve

Středověké náboženství a církve byly pevně založeny na křesťanské víře, která se formovala už v období starověku a postupně se rozšířila po celé Evropě. Po pádu Římské říše se křesťanství stalo sjednocujícím prvkem pro různorodé evropské národy a církve získala významnou roli ve formování kultury, vzdělání i politické moci. Stala se nejen duchovní autoritou, ale i hlavním hybatelem společenského a intelektuálního života, ovlivňujíc všechny aspekty středověké společnosti. V této době se západní společnost opírala o jednotný náboženský postoj a společný pohled na svět, který byl založen na uznávání závislosti člověka na Bohu. Církve se stala jedinou nejvyšší morální autoritou na zemi, a symbióza mezi církví a státem byla zásadní pro udržení pořádku. Jakmile byla tato harmonie narušena, začalo docházet k napětí mezi papežstvím a císařstvím, které ve středověku vyústilo v zásadní mocenský konflikt známý jako boj o investituru.²⁴

²¹ LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon, 1991, s. 45-251. ISBN 80-207-0206-7.

²² LE GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 101-120. ISBN 80-7021-274-8.

²³ LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon, 1991, s. 45-251. ISBN 80-207-0206-7.

²⁴ Srov. RAPP, Francis a Vladimír CINKE. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.* Praha: Paseka, 2007, 316 s., [16] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7185-726-6. Viz. HOLMES, George. *The Oxford illustrated history of medieval Europe*. Repr. (1993). Oxford: Oxford University Press, 1988, s. 115-174. ISBN 0-19-285220-5.

Spor se týkal práva jmenovat biskupy a další církevní hodnostáře. Toto právo si nárokovali jak papež, tak i světská vrchnost, zejména císař Svaté říše římské. Císaři tvrdili, že jako ochránci církve mají právo na jmenování církevních představitelů, zatímco papežové argumentovali, že toto právo náleží výhradně církvi. Konflikt dosáhl vrcholu během vlády císaře Jindřicha IV. a papeže Řehoře VII., kteří spolu vedli otevřenou konfrontaci. Boj o investituru skončil kompromisem, známým jako Wormský konkordát z roku 1122, který částečně rozdělval pravomoci mezi církev a císařskou moc.²⁵

Dalšími zásadními událostmi středověku, které výrazně ovlivnily nejen Evropu, ale i Blízký východ, byly křížové výpravy. Tato vojenská tažení, která se konala mezi 11. a 13. stoletím a měla za cíl obnovit křesťanskou kontrolu nad Svatou zemí, zejména Jeruzalémem, který byl pod nadvládou muslimských sil. Důvodem jejich vzniku byla náboženská horlivost, snaha šířit křesťanství a ochránit poutníky cestující do Jeruzaléma, ale také politické a ekonomické ambice evropské šlechty. Zpočátku západoevropští rytíři vnímali myšlenku opětovného získání Svaté země především jako náboženský a misijní úkol, hluboce spojený s jejich křesťanskými hodnotami.

První křížová výprava (1096–1099) byla z velké části úspěšná, došlo k založení křesťanského Království Jeruzalémského a založení několika křesťanských států na Blízkém východě.²⁶ Mezi nejvýznamnější výpravy patří také Třetí křížová výprava (1189–1192), kterou vedla evropská královská elita, včetně anglického krále Richarda Lví Srdce, proti muslimskému sultánovi Saladinovi. Křížové výpravy však nakonec selhaly, když v roce 1291 padla poslední křížácká pevnost Akkon, čímž skončila křesťanská přítomnost ve Svaté zemi.²⁷ Výpravy měly hluboký dopad na vztahy mezi křesťany a muslimy, obchod a evropskou politiku, ale jejich vojenské úspěchy byly krátkodobé.²⁸

²⁵ Srov. RAPP, Francis a Vladimír CINKE. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.* Praha: Paseka, 2007, 316 s., [16] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7185-726-6.

²⁶ NICOLLE, David. *První křížová výprava 1096-99: dobytí Svaté země.* Praha: Grada, 2007, s. 27-87. ISBN 978-80-247-1896-5.

²⁷ NICOLLE, David. *Třetí křížová výprava 1191: Richard Lví srdce, Saladin a zápas o Jeruzalém.* Praha: Grada Publishing, 2008, s. 37-89. ISBN 978-80-247-2382-2.

²⁸ Srov. LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy.* Praha: Odeon, 1991, s. 82-87. ISBN 80-207-0206-7. Srov. DUGGAN, Alfred. *Křížácké výpravy.* Praha: Orbis, 1973, s. 18-53.

Z náboženské dynamiky, která podnítila vznik křížáckého hnutí, se vyvinul další významný evropský fenomén, rytířské řády.²⁹ Rytířské řády vznikly ve středověké Evropě jako vojenské a náboženské organizace, které měly za úkol chránit křesťanskou víru a podporovat křížové výpravy. Rytířské řády měly nejen vojenský význam, ale také významný vliv na politiku a ekonomiku středověké Evropy. Jejich moc a vliv začaly klesat po neúspěchu křížových výprav a po vnitřních a vnějších krizích, což vedlo k postupnému zániku některých z těchto řádů a transformaci jiných na ryze charitativní organizace.³⁰

Ačkoliv boj o investituru představoval zásadní konflikt mezi světskou a církevní mocí uvnitř Evropy, křížové výpravy byly spíše vyjádřením společného úsilí křesťanských panovníků a papežství směrem navenek, kdy jejich pozornost směřovala k obraně a znovudobytí Svaté země.

1.4 Kulturní a intelektuální život

Gotické umění je neodmyslitelně spjato se středověkem. V městech se tyčí majestátní katedrály, zatímco v okolní krajině venkovské kostely čerpají inspiraci z jejich velkoleposti. Katedrály,³¹ navrženy tak, aby pojaly velké množství věřících, mají svým architektonickým stylem evokovat harmonii a klid venkovského života.³²

Stejně jako architektura, i středověká literatura odrážela ducha své doby a přinášela významná díla, která dodnes ovlivňují evropskou kulturu. Středověcí autoři často vycházeli z dřívějších děl, která překládali, upravovali a doplňovali. V raném středověku byla většina literatury předávána ústně a sloužila k poslechu, zatímco v období vrcholného středověku začala být zapisována.³³

²⁹ Více v kapitole 2.6 Řády

³⁰ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. I. díl, Řády rytířské a křížovníci*. Praha: Libri, 2002, 215 s. ISBN 80-7277-084-5. FRANZEN, August, Bedřich SMÉKAL a Marie KYRÁLOVÁ. *Malé církevní dějiny. 2. opravené a doplněné vydání*. Praha: Zvon, 1995, s. 91-149. ISBN 80-7113-119-9.

³¹ Příkladem tohoto architektonického stylu je katedrála Notre Dame v Paříži, která se dochovala jako jedna z nejvýznamnějších památek gotiky a dodnes představuje mistrovské dílo středověkého stavitelství. Viz. MATĚJČEK, Antonín. *Dějepis umění. Díl 2., Umění středního věku*. Praha: Jan Štenc, 1924, s. 41-129

³² LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon, 1991, s. 98. ISBN 80-207-0206-7.

³³ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 7-42. ISBN 80-7021-305-1.

Mezi náboženské a duchovní texty patřily například legendy, kázání a modlitby, zatímco kroniky a letopisy představovaly světskou literaturu. Středověká epika se vyznačovala především eposem, přičemž se postupně vyvíjely také prozaické žánry jako novely nebo rytířské romány. V lyrice dominovaly básně a písně dvorského a milostného charakteru.³⁴

Ve městech se postupně formují centra vzdělanosti. V italských městech se začínají objevovat první necírkevní, převážně soukromé školy, jejichž rozvoj byl více závislý na podpoře městské správy než na církvi. V těchto institucích často převládal vědecký přístup ke vzdělání nad teologickým.³⁵

Postupně se rozvíjely také právnické školy, které často navazovaly na světské školy zaměřené na rétoriku. Složitější životní podmínky a rozvoj ekonomiky si totiž vyžadovaly hlubší znalost práva. Mezi prvními evropskými univerzitami, které se věnovaly právní vědě, byla univerzita v Bologni, založená koncem 11. století. Ta se stala významným centrem právního vzdělávání během celého středověku. Lékařské znalosti byly vždy klíčové, a proto v 11. století v Salernu na jihu Itálie vznikla první lékařská škola. Díky vysoké úrovni byzantského lékařství a blízkým vztahům mezi Itálií a Byzancí byla tato škola postavena právě zde, přičemž první přednášející pocházeli z řad byzantských odborníků. V průběhu 13. století se pozornost akademické obce stále více obracela k přírodním vědám, přičemž Oxfordská univerzita se stala důležitým místem tohoto intelektuálního rozvoje. Překlady textů antických a arabských filozofů sehrály klíčovou roli ve zprostředkování vědeckých poznatků té doby. Se vzrůstajícím zájmem o vědu a filozofii začaly univerzity hrát stále významnější roli v intelektuálním životě středověku.³⁶

Ve středověku se pojem „intelektuál“ v souvislosti s člověkem nepoužíval. Místo toho byl vzdělaný člověk označován za racionálního a obdařeného rozumem. Intelektuál tehdejší doby byl spíše vnímán jako člověk „pracující se slovy a myslí.“ Pro takové osoby existovaly různé označení. Například mistr či profesor, což byl někdo, kdo nejprve studoval a následně sám učil. Vzdělanci tvořili jen malou část společnosti, ovládali čtení, psaní a latinu. Zatímco většina populace, nevzdělanci, tyto dovednosti neměla. Intelektuálové byli často ztotožňováni s kleriky.

³⁴ CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998. 738 s. ISBN 978-80-86138-07-7. S. 60–63.

³⁵ LE GOFF, Jacques. *Intelektuálové ve středověku*. Praha: Karolinum, 1999, s. 65-104. ISBN 80-7184-256-7.

³⁶ LE GOFF, Jacques. *Intelektuálové ve středověku*. Praha: Karolinum, 1999, s. 65-104. ISBN 80-7184-256-7. SOKOLOV, Vasilij Vasiljevič. *Středověká filozofie*. Praha: Svoboda, 1988, s. 143-339. ISBN 25-046-88.

Existovaly dva typy intelektuálů: ti aktivní, mezi které patřili učitelé a širitelé vědění, a ti slabší, kteří hráli spíše pasivní roli. Intelektuál³⁷ byl považován za člověka, který se živil pouze svou myslí a jazykem, a nemusel pracovat rukama. Postupem času se řady intelektuálů rozšiřovaly a jejich role již nebyla omezena jen na učitele. Latina znovu získávala význam jako jazyk odlišující intelektuály od běžného obyvatelstva hovořícího národními jazyky.³⁸

1.5 Mentalita středověkého člověka

Středověký člověk byl silně ovlivněn konceptem hříchu, který pronikal do všech aspektů života. Hříchy byly často ztvárněny alegorickými postavami či symbolickými zvířaty

a zahrnovaly sedm hlavních neřestí: pýchu, lakomství, obžerství, smilstvo, hněv, závist a lenost. Tyto neřesti nebyly jen abstraktními pojmy, ale byly konkrétně spojovány s různými společenskými vrstvami – například kněžím bylo připisováno svatokupectví, zatímco měšťané byli spojováni s lichvou. Tato představa hříchu ovlivňovala morálku a hodnoty středověké společnosti a definovala vnímání jednotlivých společenských skupin.³⁹

Současný člověk obvykle vnímá jasnou hranici mezi viditelným a neviditelným světem, stejně jako mezi přírodními a nadpřirozenými jevy. Naproti tomu pro středověkého člověka byly světy viditelného a neviditelného úzce propojené a vzájemně se prolínaly. Věřili, že neviditelný svět, včetně duchů, andělů a démonů, neustále zasahuje do jeho každodenního života. Bylo běžné, že zjevení duchovních bytostí byla považována za poselství z nadpřirozeného světa, a tento způsob vnímání posiloval význam mystických a náboženských zážitků v běžném životě.⁴⁰

Taktéž symbolika hrála v životě středověkého člověka klíčovou roli. Vše kolem něj bylo plné skrytých významů, které bylo třeba odhalit a pochopit. Nejvýznamnějšími prameny symbolických významů byly biblické texty – Starý a Nový zákon, které obsahovaly hluboké a mnohvrstevné významy.

³⁷ V této době existovalo mnoho významných intelektuálů, kteří ovlivnili středověkou filozofii a teologii. Zmíníuji především Abélarda, Jana ze Salisburie a Arnolda z Brescie. Každý z nich přinesl významné příspěvky k intelektuálním debatám té doby, ať už se jednalo o rozvoj scholastické filozofie, kritiku církevní moci nebo otázky etiky a autority.

³⁸ LE GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 157-182. ISBN 80-7021-274-8.

³⁹ Tamtéž, s. 31-34.

⁴⁰ Tamtéž, s. 31-34.

Symbolika byla přítomná také v architektuře, umění a politice, což se projevovalo například v ceremoniích korunovace nebo v heraldických znacích,⁴¹ kde každý symbol a barva měly svůj význam. V tomto kontextu měla ve středověkém myšlení důležitý symbolický význam také čísla. Například číslo tři odkazovalo na Nejsvětější Trojici, sedm představovalo hlavní hříchy a ctnosti, a dvanáct symbolizovalo apoštoly. Tato čísla se běžně objevovala v náboženských textech, uměleckých dílech a architektonických prvcích.⁴²

Kromě čísel hrály v symbolice středověkého světa klíčovou roli také barvy, které měly pro středověkého člověka hluboký význam. Například bílá symbolizovala čistotu a nevinnost, červená byla spojována s krví a mučednictvím, černá odrážela smrt a hřích, zatímco modrá představovala duchovní moc a byla často spojována s Pannou Marií. Tyto barvy nacházely uplatnění v umění, oděvech či erbech a sloužily k vyjádření ctností, společenského postavení nebo hříchů jednotlivce. V souhrnu tak barvy, spolu s čísly a symboly byly využívány k vyjádření myšlenek, přesvědčení a hodnot bez použití slov.⁴³

Paměť hrála ve středověku zásadní roli, protože většina lidí neuměla číst a psát. Informace a znalosti byly předávány ústně, což posilovalo význam mluveného slova. Kázání a ústní tradice byly hlavním zdrojem poučení a vzdělávání, a soudní procesy nebo důležité události často spoléhaly na paměť starších lidí, kteří si pamatovali klíčové události a tradice minulosti. Tento způsob přenosu znalostí a informací zajišťoval, že kulturní dědictví a historické zkušenosti byly uchovávány pro další generace.⁴⁴

⁴¹ Heraldické znaky, známé také jako erby, jsou symboly používané k identifikaci jednotlivců, rodin, měst nebo států. Tyto znaky se skládají z různých prvků, jako jsou štíty, helmy a další symboly, které společně tvoří jedinečný design reprezentující daný subjekt. Heraldické znaky mají historický a kulturní význam a slouží k rozlišení a reprezentaci nositele.

⁴² Srov. LE GOFF, Jacques, Jean-Claude SCHMITT, Franco ALESSIO a Lada BOSÁKOVÁ. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 99-107. ISBN 978-80-7021-917-1.

⁴³ LE GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 31-34. ISBN 80-7021-274-8.

⁴⁴ V souvislosti s pamětí lze také hovořit o kolektivní paměti, která se ve středověku vyjadřovala nejen ústním přenosem, ale také prostřednictvím materiálních symbolů a písemných záznamů. Kolektivní paměť je soubor vzpomínek a znalostí, které jsou sdíleny mezi členy společnosti a pomáhají formovat její identitu a hodnoty. Kolektivní paměť byla utvářena symboly, jako jsou pomníky, sochy nebo kroniky, které zachovávaly důležité historické události a osobnosti. Tyto symboly a písemné záznamy byly klíčové pro uchování a předávání historických zkušeností, které formovaly identitu různých společenství ve středověku. NODL, Martin. *Memoria et damnatio memoriae ve středověku* [online]. 1-7 [cit. 2025-02-10]. Dostupné z: https://filosofia.flu.cas.cz/upload/_files/Memoria_Nodl.pdf LE GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 31-34. ISBN 80-7021-274-8.

Mentalita středověkého člověka byla formována náboženstvím, symbolikou a tradicemi, které prostupovaly všemi aspekty života. Víra v nadpřirozeno, propojení viditelného a neviditelného světa a hluboké zakořenění hříchů a ctností určovaly jeho chápání sebe samého i světa kolem něj.⁴⁵

⁴⁵ LE GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 31-34. ISBN 80-7021-274-8.

2 Charitativní péče ve středověku

Charitativní péče vychází z pojmu charis, který v řečtině označuje milost, vlídnost, vděčnost, laskavost a lásku. Jejím základem byla nezištná péče o druhé, zejména o ty, kteří se ocitli na okraji společnosti.⁴⁶ Tento přístup vycházel z křesťanského ideálu lásky k bližnímu, vyjádřeného v Ježíšově přikázání: „Miluj Boha celým svým srdcem, myslí i duší. Miluj bližního svého jako sebe samého.“⁴⁷

Charita by měla být nestranná a dostupná všem, bez ohledu na věk, sociální postavení či osobní sympatie. Skutečná pomoc nesmí být omezena jen na určité skupiny lidí, ale měla by zahrnovat i ty, kteří nám nejsou blízcí či sympatičtí. Příkladem takového jednání nejlépe ilustruje podobenství o milosrdném Samaritánovi⁴⁸, které zdůrazňuje, že soucit a pomoc by neměly mít žádné hranice.

Z pohledu křesťanství je charita výrazem lásky k bližnímu, založené na víře v lidskou důstojnost a rovnost všech lidí před Bohem. Každý člověk je vnímán jako nositel Božího obrazu, a proto si zaslouží úctu a pomoc v nouzi. Charita je dobrovolným projevem solidarity. Funguje na principu subsidiarity. To znamená, že zasahuje tam, kde si jednotlivec nemůže pomoci sám a kde chybí jiná podpora.⁴⁹

Postupem času se charitativní péče vyvinula v dobrovolnou činnost zaměřenou na podporu lidí v nouzi. Ať už se jedná o materiální pomoc, zdravotní péči nebo sociální zabezpečení, jejím cílem je zlepšit kvalitu života těch, kteří jsou ohroženi chudobou, nemocí nebo sociálním vyloučením. Motivací pro tuto činnost jsou často etické, náboženské nebo humanitární ideály. Charitu organizují jak jednotlivci, tak instituce, například církve, nevládní organizace či státní instituce. Kromě fyzických a sociálních potřeb se zaměřuje i na duchovní rozměr pomoci.⁵⁰

⁴⁶ CHADIMA, Martin. *Sociální a pastorační péče* [online]. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012, s. 8-15 [cit. 2025-02-12]. ISBN 978-80-7435-299-7. Dostupné z: <https://www.uhk.cz/file/edee/filozoficka-fakulta/studium/chadima-socialni-a-pastoracni-pece.pdf> ŠMERDA, Hynek. *Křesťanská charita od počátku do konce středověku (s přihlédnutím k jižní Moravě)*. 2. přeprac. a rozš. vyd., 1. vyd. u nakl. Jiří Polach. Břeclav: Jiří Polach, 2011, s. 26-30. ISBN 978-80-905076-0-9.

⁴⁷ HNÍK, František M. *Pohnutky dobročinnosti v křesťanství: rozbor vztažnosti mezi teorií a sociální službou*. Praha: Ústřední rada Církve československé, 1935, s. 59-60.

⁴⁸ Podobenství o milosrdném Samaritánovi (*Lk 10,25–37*) vypráví o muži, který byl přepaden a zanechán polomrtvý u cesty. Kolem něj prošli kněz a levita, ale nepomohli mu. Nakonec se nad ním slitoval Samaritán, který ho ošetřil, převezl do hostince a zaplatil za jeho další péči. Ježíš tímto podobenstvím odpovídá na otázku zákoníka: „Kdo je můj bližní?“ a ukazuje, že skutečným bližním není ten, kdo náleží k určité skupině, ale ten, kdo prokazuje milosrdenství. Příběh zdůrazňuje univerzální lásku k druhým, překonání předsudků a důležitost konkrétní pomoci těm, kteří ji potřebují.

⁴⁹ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. v Olomouci: Velehrad, 1941, s. 5-6.

⁵⁰ Tamtéž, s. 5-6.

Již ve středověku měla charitativní péče pevné místo ve společnosti. Přestože principy charity zůstaly v průběhu staletí stejné, její podoba a fungování se přizpůsobovaly dobovým podmínkám a společenským potřebám. Právě tyto historické formy pomoci položily základ hodnotám solidarity a altruismu, které charitativní práce uplatňuje i dnes.⁵¹

2.1 Význam charitativní péče pro středověkou společnost

Charitativní péče ve středověku byla reakcí na dlouhodobé sociální a hospodářské krize, které zasahovaly široké vrstvy obyvatelstva. Po období migračních vln a konfliktů, které zanechaly mnohé oblasti vyčerpané a zničené, přetrvávala ve společnosti chudoba a napětí. Tyto problémy byly dále umocněny nepříznivými klimatickými podmínkami a neúrodami, jež vedly k opakovaným hladomorům. V tomto období nejistoty se charitativní činnost stala nejen nástrojem okamžité pomoci, ale také prostředkem k obnovení stability a solidarity.⁵²

Podpora zahrnovala poskytování potravin a základního zajištění znevýhodněným skupinám, jako byli především sirotci, chudí nebo ženy. Jednou z klíčových oblastí, kde se charita projevovala, byla distribuce potravin během hladomorů. Rovněž pomoc v oblasti hygieny a zdraví, například financování přístupu chudých do lázní.⁵³

Středověká západní Evropa se často potýkala s hladem, který byl zdrojem hlubokého strachu a utrpení. Hladomory byly většinou způsobeny špatnými úrodami, které měly svůj původ v klimatických extrémech, jako jsou sucha nebo povodně. Celý tento proces spouští zásadní koloběh: začíná klimatickou anomálií, jež vede k nedostatku úrody. Zdražení potravin následně prohlubovalo chudobu a utrpení obyvatelstva. Ti, kteří přežili hlad, byli často nuceni konzumovat potraviny nízké kvality, včetně zkažených nebo nevhodných výrobků. Tento nedostatek živin měl vážné zdravotní následky, včetně nemocí, které mohly být smrtelné. Výsledkem všech těchto faktorů byl výrazný nárůst úmrtnosti.⁵⁴

⁵¹ Srov. OPATRŇÝ, Michal a Markus LEHNER. *Teorie a praxe charitativní práce: uvedení do problematiky: praktická reflexe a aplikace*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2010, s. 9-56. ISBN 978-3-200-01846-4.

⁵² VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. v Olomouci: Velehrad, 1941, s. 52-53.

⁵³ JÍŠOVÁ, Kateřina. *Milosrdenství ve středověkých městech = Barmherzigkeit in der mittelalterlichen Städten = Charity in late medieval cities*. Praha: Scriptorium, 2013, s. 77-101. ISBN 978-80-86852-47-8.

⁵⁴ ŠMERDA, Hynek. *Křesťanská charita od počátku do konce středověku (s přihlédnutím k jižní Moravě)*. 2. přeprac. a rozš. vyd., 1. vyd. u nakl. Jiří Polach. Břeclav: Jiří Polach, 2011, s. 92. ISBN 978-80-905076-0-9.

Středověká společnost čelila mnoha nemocem, které ještě zhoršovala nedostatečná výživa a omezené lékařské znalosti. Tyto faktory vedly k rozsáhlému fyzickému utrpení a vysoké úmrtnosti. Jak uvádí Hynek Šmerda⁵⁵ ve své knize, průměrná délka života ve středověké Evropě málokdy přesahovala 30 let, což svědčí o náročných životních podmínkách, kterým tehdejší lidé museli čelit.

Jednou z nejrozšířenějších nemocí ve středověku byla tuberkulóza, následovaná malomocenstvím, svrabem, vředy, nádory a ekzémy. K nejničivějším nemocem ve středověku patřil mor,⁵⁶ který devastoval celé populace. Nemoci způsobené nedostatkem základních živin byly rovněž velmi časté a významně přispívaly ke zhoršení zdravotního stavu obyvatelstva. Velmi početně zastoupené byly také nemoci vyvolané nedostatkem potřebných látek.⁵⁷

Lidé trpěli zejména nedostatkem vitamínů a minerálů, které byly ve středověké stravě často omezené. Například chybějící vitamín C vedl ke kurdějím, zatímco nedostatek vitamínu D způsoboval měknutí a deformací kostí. Chudé vrstvy obyvatelstva závislé na obilovinách trpěly anémií kvůli nedostatku železa a vitamínu B12. K dalším častým problémům patřil nedostatek vitamínu B1, což vedlo k nemocem jako beriberi. Také nedostatek jódu mohl představovat problém pro lidi žijící ve vnitrozemí, neboť se nachází především v mořských plodech, které byly v těchto oblastech obtížně dostupné. Tento nedostatek vedl k častým onemocněním štítné žlázy, jako je struma.⁵⁸

⁵⁵ ŠMERDA, Hynek. *Křesťanská charita od počátku do konce středověku (s přihlédnutím k jižní Moravě)*. 2. přeprac. a rozš. vyd., 1. vyd. u nakl. Jiří Polach. Břeclav: Jiří Polach, 2011, s. 93. ISBN 978-80-905076-0-9.

⁵⁶ Mor se šířil v několika vlnách a jeho příznaky, jako vysoká horečka, bolestivé zduření lymfatických uzlin a rychlý nástup smrti, vyvolávaly paniku a strach. V této době byly hygienické podmínky a ochranné prostředky neexistující, což vedlo k obrovským ztrátám na lidských životech nejen mezi nemocnými, ale i mezi lékaři a ošetrovatelským personálem, kteří často sami podlehlí nákaze. Viz. FALADA, David. Společnost v čase moru. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica* [online]. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2021, 67(2), 9-14 [cit. 2025-02-12]. ISSN 0323-0619. Dostupné z: doi:10.14712/23366478.2021.7

⁵⁷ WALLIS, Faith. *Medieval medicine: a reader*. Toronto: University of Toronto Press, 2010, s. 47-56. ISBN 978-1-44260-103-1.

⁵⁸ ROBB, John, Craig CESSFORD, Jenna DITTMAR, Sarah A. INSKIP a Piers D. MITCHELL. The greatest health problem of the Middle Ages? Estimating the burden of disease in medieval England. <https://www.sciencedirect.com/> [online]. 2021, 1 [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1879981721000590?via%3Dihub> FAJFROVÁ, Jana. Vitaminy a jejich funkce v organismu. *Interní medicína pro praxi* [online]. 1-3 [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: <https://internimediceina.cz/pdfs/int/2011/12/02.pdf> ROBB, John, Craig CESSFORD, Jenna DITTMAR, Sarah A. INSKIP a Piers D. MITCHELL. The greatest health problem of the Middle Ages? Estimating the burden of disease in medieval England. <https://www.sciencedirect.com/> [online]. 2021, 1 [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1879981721000590?via%3Dihub>

V následující podkapitole jsem se zaměřila na situaci středověké Prahy, která jako největší město českých zemí čelila významným zdravotním a sociálním problémům. Tyto výzvy, zejména v oblasti hygieny a péče o nemocné, přispěly k rozvoji různých forem laické charitativní péče. Praha se stala příkladem pro potřebu organizované pomoci, nejen zprostředkované církví, ale i místními komunitami a jednotlivci.

V kontextu těchto problémů byly zaváděny opatření, která zahrnovala i laickou angažovanost v oblasti zdravotní péče, což se stalo nedílnou součástí charitativní činnosti vrcholného středověku.

2.1.1 Zdravotní problémy středověké Prahy

Středověká Praha, jako největší a nejlidnatější město v českých zemích, čelila vážným problémům spojeným s hygienou a zdravotním stavem obyvatel i návštěvníků. Podle historických odhadů měla ve 12. století kolem 5 až 10 tisíc obyvatel, ale během vlády Karla IV. ve 14. století populace dramaticky vzrostla na 30 až 85 tisíc obyvatel. Tento rychlý demografický růst výrazně zhoršil hygienické podmínky a sociální situaci města. Pražané se potýkali s nedostatečným přístupem k pitné vodě, odpadem z domácností a řemeslných dílen či stísněným bydlením. Pro boj s těmito problémy města zaváděla preventivní opatření, jako byla kontrola kvality potravin, dláždění ulic a dohled nad provozem lázní.⁵⁹

Přesto byly jedním z nejzávažnějších problémů morové epidemie, které zahrnovaly dýmějový a plicní mor i jiná infekční onemocnění. Nejničivější epidemie zasáhla Prahu v roce 1380. Městské rady, zemské sněmy a výnosy panovníků se snažily zlepšit hygienické a zdravotní podmínky ve městě, avšak péče o nemocné zůstávala často v rukou rodin, sousedů, léčitelů, mastičkářů, bylinkářů, vyučených chirurgů či lékárníků.

Od svého vzniku v roce 1348 hrála pražská univerzita významnou roli v oblasti zdravotnictví. Její lékařská fakulta produkovala na svou dobu vynikající odborníky a fungovala jako autorita, která dohlížela na praktiky nižších zdravotnických povolání.⁶⁰

⁵⁹ SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 7-10. ISBN 80-7106-315-0.

⁶⁰ Tamtéž, s. 7-10.

2.2 Laická a církevní charitativní péče

Ve středověku představovala laická charitativní péče formu pomoci organizovanou světskými osobami, mezi něž patřila šlechta, bohatí měšťané i řemeslníci. Ti přispívali různými způsoby k podpoře chudých, nemocných a dalších potřebných skupin obyvatelstva. Pomoc mohla mít podobu darů, jako bylo jídlo, oblečení či peníze, nebo se vyjadřovala podporou zařízení sloužících potřebným, například špitálů, útulků či domů pro chudé.⁶¹

Tato péče byla vykonávána dobrovolně a nezištně a zaměřovala se na zajištění základních potřeb, jako je strava, ubytování a ošetrovatelská pomoc. Ve středověké společnosti hrála laická charitativní činnost klíčovou roli, zejména v obdobích krizí, jako byly epidemie, hladomory či války, kdy se stávala nezbytným pilířem podpory pro znevýhodněné vrstvy obyvatel.⁶²

Církevní charitativní práce byla ve středověku organizovaná pomoc poskytovaná církevními institucemi, jako byly kláštery, farnosti nebo církevní bratrstva. Jejím cílem bylo pečovat o chudé, nemocné, sirotky a poutníky, přičemž měla nejen materiální, ale i duchovní rozměr. Charita byla vnímána jako výraz křesťanské lásky a součást náboženské povinnosti. Církev zakládala a spravovala špitály, útulky a chudobince, kde se o potřebné starali duchovní nebo laičtí bratři a sestry. Péče zahrnovala nejen poskytování jídla, přístřeší a léčby, ale také duchovní podporu, modlitby a svátosti. Financování této pomoci bylo zajišťováno z darů věřících, závětí, odpustků nebo příjmů z církevních majetků.⁶³

Církevní i laická charitativní péče ve středověku vycházely ze stejného křesťanského základu, který zdůrazňoval pomoc potřebným jako projev lásky k bližnímu. Přestože se v mnohém prolínaly, církevní charita byla pevněji organizována a řízena církevními institucemi, jako byly kláštery, farnosti či církevní bratrstva, a úzce se pojila s duchovní péčí. Naopak laická charitativní práce byla méně formálně strukturovaná, často vycházela z individuální iniciativy.⁶⁴

⁶¹ Viz. ŠMERDA, Hynek. *Křesťanská charita od počátku do konce středověku (s přihlédnutím k jižní Moravě)*. 2. přeprac. a rozš. vyd., 1. vyd. u nakl. Jiří Polach. Břeclav: Jiří Polach, 2011, s. 91-123. ISBN 978-80-905076-0-9. Viz. MESSINA, Rosario a Terezie BRICHTOVÁ. *Dějiny charitativní činnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 87-95. ISBN 80-7192-859-3. VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. v Olomouci: Velehrad, 1941, s. 50-92.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž.

2.2.1 Role laiků v náboženském a charitativním životě středověku

Chudoba byla ve středověku významným sociálním problémem, na který společnost postupně reagovala. Projevy milosrdenství byly původně výhradně v rukou církevních institucí, zejména žebrevých řádů. Stávaly se nejen projevem soucitu, ale také povinností vycházející z křesťanského přesvědčení. Postoj k chudobě se postupně měnil, od počátečního opovržení, až po projevy podpory a soucitu. Ve 12. a 13. století se charitativní činnost rozšířila i mezi laiky, zejména z řad šlechty a měšťanstva, což vedlo k rozšíření charitativních aktivit mimo církevní struktury.⁶⁵

S tímto vývojem úzce souvisela rostoucí role laiků ve středověké církvi. Díky rozšiřujícímu se vzdělání mezi laickými věřícími se zvyšoval zájem o hlubší náboženský život. Laici začali více dbát na křesťanské hodnoty a aktivně se zapojovali do náboženských i charitativních aktivit. Tento vývoj odrážel stále větší zapojení laiků nejen do náboženských aktivit, ale také do praktické pomoci zaměřené na potřebné.

Charitativní činnost se stala jedním z hlavních projevů laické zbožnosti. Pomoc chudým, péče o nemocné či zakládání špitálů a hospiců byly vnímány jako zásadní součást křesťanského života. Laici tak svou víru projevovali nejen modlitbou, ale i praktickými skutky, které měly přímý dopad na společnost.⁶⁶

2.2.2 Od soukromých almužen k městské charitě

Chudoba byla všudypřítomná, ale stát a obce ještě nechápaly svou odpovědnost vůči slabým tak, jak ji vnímáme dnes. Soukromé almužny byly proto ještě potřebnější. Chudí žebráci se nacházeli ve městech, mezi poutníky a cizinci, a existovaly i zvláštní sbírky. Toto charitativní smýšlení umožnilo realizaci velkorysých charitativních projektů, například výstavby velkých špitálů. Tyto stavby nebyly jen dílem jednotlivců, ale celé společnosti. Ať už to byly špitály nebo katedrály, vznikaly díky společnému úsilí a přispěním mnoha lidí.⁶⁷

⁶⁵ JÍŠOVÁ, Kateřina. *Milosrdenství ve středověkých městech = Barmherzigkeit in der mittelalterlichen Städten = Charity in late medieval cities*. Praha: Scriptorium, 2013, s. 19-39. ISBN 978-80-86852-47-8. VAUCHEZ, André. *The Laity in the Middle Ages : religious practices and experiences*. University of Notre Dame Press, 1993. ISBN 9780268191566.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. v Olomouci: Velehrad, 1941, s. 74-77.

V průběhu času však vladaři, šlechtici a zejména městské správy začali přebírat větší odpovědnost za pomoc potřebným. Města postupně hrála stále významnější roli v péči o chudé a nemocné, přičemž církve se tomuto vývoji nebránily, protože kladla důraz především na zajištění péče, bez ohledu na to, kdo ji poskytuje. Typickým příkladem tohoto vývoje byla správa špitálů v Praze během 15. století, kdy dohled nad těmito institucemi převzali městští konšelé a úředníci jmenovaní městskou radou. Díky tomu se církevní duchovní mohli soustředit na své duchovní povinnosti, zatímco městské správy převzaly větší odpovědnost za charitativní péči.⁶⁸

Jako příklad rozvinutého městského prostředí, ve kterém charitativní péče hrála klíčovou roli, uvádím středověkou Itálii. Právě zde se městské aktivně angažovaly v charitativních aktivitách. Pomoc chudým a nemocným představovala významný projev městské solidarity a identity, zakotvený v náboženských i společenských hodnotách. Tyto charitativní akce často zahrnovaly pomoc v podobě almužen, poskytování jídla a útočiště pro ohrožené obyvatele, což bylo považováno za praktické naplnění křesťanských hodnot. Charitativní pomoc byla často vázána na svátky místních svatých, což posilovalo roli patronů jako ochránců. Města organizovala systematickou podporu chudých a nemocných prostřednictvím městských fondů, které byly určeny na financování nemocnic a hospiců. Charitativní péče o chudé a nemocné podporovaná městy měla také širší politický a sociální význam. Poskytování charitativních služeb bylo způsobem, jakým se města prezentovala jako morální a prosperující společenství, čímž se zajišťovala loajalita obyvatel a posilovala pověst města vůči okolním regionům.⁶⁹

2.2.3 Vladaři, šlechta a jejich charitativní skutky

Mnozí středověcí vladaři byli hluboce věřící a charitativní činnost byla nedílnou součástí jejich života. Zmínila bych známé historické postavy, které jsou v kontextu středověké laické charitativní péče významné konkrétními činy, které odrážejí širší společenské hodnoty té doby.⁷⁰ Francouzský král Ludvík IX. je příkladem vladaře, jehož charitativní činnost přesahovala pouhé finanční dary. Osobně sloužil chudým, během svátků poskytoval jídlo stovkám potřebných a vykonával pokorné úkony, jako bylo mytí nohou.

⁶⁸ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. v Olomouci: Velehrad, 1941, s. 74-77.

⁶⁹ VAUCHEZ, André. *The Laity in the Middle Ages : religious practices and experiences*. University of Notre Dame Press, 1993. ISBN 9780268191566.

⁷⁰ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. v Olomouci: Velehrad, 1941, s. 74-75.

Tento akt pokory a jeho angažovanost v pomoci chudým ukazuje, jak panovníci nejenom zajišťovali materiální pomoc, ale i aktivně vytvářeli symboly křesťanské péče o druhé. Podobně svatá Alžběta Durinská, známá svou nezištnou péčí o nemocné a zakládáním nemocnic, představuje příklad panovnice, která nejen organizovala péči, ale také osobně pečovala o trpící, což odráží ideály křesťanské lásky a pomoci bližnímu. Svatý Václav, proslul svou podporou chudých a sirotků tím, že poskytoval útočiště cizincům a utlačovaným. Tyto postavy byly významné nejen svým postavením, ale i konkrétními činy, které ukazují, jak se ve středověku propojovaly vládnoucí role s aktivní péčí o potřebné.⁷¹

Tento závazek k pomoci potřebným však nebyl výhradně v rukou vladařů. Šlechtici rovněž hráli klíčovou roli v charitativní činnosti. Mohli zakládat špitály nebo je finančně podporovat, čímž prokazovali svou zbožnost a prestiž. Taková zařízení patřila ke šlechtickým rezidenčním městům a stala se projevem dobročinnosti, která byla neoddělitelně spjata s církevními hodnotami. Šlechtici se také podíleli na rozdělování stravy potřebným, čímž zajišťovali nejen materiální pomoc, ale také posilovali křesťanskou solidaritu ve společnosti.⁷²

2.3 Skupiny závislé na charitativní péči

Charitativní péče ve středověku se soustředila na pomoc různým zranitelným skupinám obyvatelstva, které byly závislé na podpoře církve a dobročinných organizací. Chudí a bezdomovci, často vytlačeni na okraj společnosti, představovali jednu z hlavních skupin odkázaných na charitativní pomoc. V době, kdy stát neposkytoval žádnou sociální podporu, byly kláštery, nemocnice a almužny jejich jediným útočištěm. Charita pro ně představovala nejen způsob, jak přežít, ale také prostředek k získání jídla a přístřeší. Podobně byli závislí na charitě nemocní a ranění, zejména v období válek, nemocí a epidemií. Mnohé špitály hrály nezastupitelnou roli při ošetřování nemocných, což jim poskytovalo jediné místo, kde mohli najít úlevu.⁷³

Další zranitelnou skupinou byli sirotci, kteří se ocitli bez rodičovské péče a byli odkázáni na klášterní školy a církevní instituce, které se o ně staraly jak v oblasti výchovy, tak v zajištění základních životních potřeb.

⁷¹ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. v Olomouci: Velehrad, 1941, s. 74-75.

⁷² JÍŠOVÁ, Kateřina. *Milosrdenství ve středověkých městech = Barmherzigkeit in der mittelalterlichen Städten = Charity in late medieval cities*. Praha: Scriptorium, 2013, s. 135-155. ISBN 978-80-86852-47-8.

⁷³ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. v Olomouci: Velehrad, 1941, s. 68-71.

Stejně tak byly podporovány ženy, zejména vdovy a ženy v těžkých životních podmínkách. V období, kdy byl společenský status ženy často závislý na vztahu k mužům, charita těmto ženám poskytovala ochranu a pomoc, čímž zajišťovala jejich přežití a důstojnost. Kromě toho vojáci a ranění, kteří se vrátili z válečných tažení byli odkázáni na špitály a charitativní organizace, které se zaměřovaly na jejich ošetření a podporu.⁷⁴

Charitativní péče ve středověku také zahrnovala praktiky, které šly nad rámec přímé péče o jednotlivce. Například vykupování křesťanských otroků, kteří byli zajati během válek a křížáckých tažení, se stalo systematickou činností díky řádům jako Trinitáři a Mercedáři. Tyto řády vykoupili tisíce otroků, což představovalo zásadní akt dobročinnosti. Dalším důležitým směrem charitativní činnosti byla pomoc poutníkům a poutníkům. Vedle těchto praktických forem pomoci vznikly i finanční instituce, jako Montes pietatis, které poskytovaly chudým půjčky s nepatrným úrokem nebo zdarma.⁷⁵

2.4 Motivy charitativní péče a její spojení se svatostí

Ve vrcholném středověku se charita stala nedílnou součástí duchovního života laiků a získala novou dimenzi jako forma pokání a duchovního růstu. Činy milosrdenství nebyly v tomto období vnímány pouze jako praktická pomoc chudým, ale především jako prostředek k dosažení spásy duše.⁷⁶

Charitativní skutky byly vnímány jako prostředek duchovní očisty a zajištění spásy, podobně jako klášterní život nebo účast na náboženských výpravách. Tato představa byla široce podporována tehdejšími teology a kazateli, kteří zdůrazňovali, že skutky milosrdenství představují nejvyšší formu křesťanského života. Náboženská hnutí od 12. století kladla zvláštní důraz na následování Kristova příkladu skrze službu chudým, což vedlo k rostoucímu zapojení laiků do charitativní činnosti.

Charitativní pomoc byla také chápána jako prostředek osobního vykoupení a zbavení se hříchů. Mnozí věřící vnímali svou štedrost jako způsob, jak zmírnit duchovní nejistotu spojenou s bohatstvím a světským úspěchem.⁷⁷

⁷⁴ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. v Olomouci: Velehrad, 1941, s. 68-71.

⁷⁵ Tamtéž, 68-71.

⁷⁶ VAUCHEZ, André. *The Laity in the Middle Ages : religious practices and experiences*. University of Notre Dame Press, 1993. ISBN 9780268191566. DAVIS, Adam J. *The Social and Religious Meanings of Charity in Medieval Europe*. *History compass* [online]. Oxford: Blackwell Publishing, 2014, 12(12), 935-950 [cit. 2025-02-13]. ISSN 1478-0542. Dostupné z: doi:10.1111/hic3.12207

⁷⁷ Tamtéž.

Motivaci k charitě často poháněla také osobní zbožnost jednotlivců, kteří se, jako František z Assisi nebo svatý Dominik, rozhodli zasvětit svůj život pomoci druhým. Vznik řádů byl reakcí na potřebu poskytování duchovní i materiální pomoci, která byla považována za součást jejich duchovního poslání a misijní činnosti.⁷⁸

Tyto charitativní aktivity však byly pevně spjaty s konceptem svatosti, který ve středověku představoval klíčový ideál křesťanského života. Svatost označovala jedince, kteří svým morálním životem, zázraky či mučednictvím projevili výjimečnou blízkost k Bohu. Ve společnosti byla vnímána jako symbol Boží přítomnosti a svatí fungovali jako zprostředkovatelé mezi Bohem a lidmi. Příkladné jednání svatých, často spojené právě s péčí o chudé a nemocné, inspirovalo ostatní k následování. Charitativní péče se tak stala nejen prostředkem k projevení osobní zbožnosti, ale i cestou k naplnění ideálu svatosti.

Ve středověku existovala různá pojetí svatosti, která odpovídala životním příběhům a rolím jednotlivých svatých. Mučedníci, kteří obětovali svůj život za víru, byli vnímáni jako nejvýznamnější příklad svatosti. Vyznavači představovali jedince, kteří se vyznačovali zbožným a ctnostným životem, aniž by podstoupili mučednickou smrt. Svaté panny a panenské mučednice symbolizovaly tělesnou čistotu a oddanost Bohu. Další významnou skupinu tvořili patroni, ochránci a svatí spojení s určitými místy nebo profesemi, kteří poskytovali věřícím ochranu.⁷⁹

Zázraky sehrávaly klíčovou roli při prokazování svatosti. Byly chápány jako přímý důkaz Boží přízně a zásahu a měly zásadní význam zejména v kanonizačních procesech, kde bylo nutné jejich pravost doložit věrohodnými svědectvími. Mezi nejčastější zázraky patřilo uzdravování nemocných, které svatí vykonávali nejen za svého života, ale i po smrti prostřednictvím svých relikvií.

Svatost však nebyla vyhrazena pouze duchovenstvu. Od 12. století se prosazoval názor, že svatosti může dosáhnout kdokoli, kdo žije ctnostným a zbožným životem. Svatost tak formovala hodnoty středověké společnosti, určovala očekávání chování jednotlivců a byla vnímána jako prostředek k dosažení spásy. Zároveň nabízela konkrétní vzory ctnostného života, které přispívaly k posilování společenského řádu a morálních hodnot.⁸⁰

⁷⁸ Viz. kapitola 2.6 Řády

⁷⁹ GOFF, Jacques, Jean-Claude SCHMITT, Franco ALESSIO a Lada BOSÁKOVÁ. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 754-764. ISBN 978-80-7021-917-1.

⁸⁰ Tamtéž, s. 754-764.

2.5 Organizace a instituce pro potřebné

Od 12. století se pomoc bližnímu postupně stává nejen záležitostí biskupů, mnichů a kleriků, ale i laiků – mužů a žen ze všech vrstev společnosti. Tito lidé se začínají organizovat do skupin za účelem zakládání nebo podpory různých charitativních institucí, od sirotčinců a útočišť pro ženy v nouzi až po ústavy pro malomocné a nemocnice. Charitativní péče tak získává širší základnu a stává se důležitou součástí každodenního života.⁸¹

2.5.1 Špitály

Špitály ve středověku sehrávaly klíčovou roli v poskytování všeobecné péče, zejména pro pocestné a poutníky. Zpočátku byly zakládány především při klášterech a biskupských sídlech, avšak od 12. století se iniciativy ujali i měšťané, jednotlivci, panovníci a šlechtici. I když se špitály snažily zajistit kvalifikovaný personál, jejich snahy často narážely na omezené možnosti středověké medicíny, která nebyla schopna účinně léčit většinu nemocí.

Za předchůdce moderních nemocnic, které se specializují výhradně na péči o nemocné, lze spíše považovat jiná zařízení. Jedním z nich byly infirmaria, speciální místnosti či budovy určené výhradně k ošetřování nemocných členů řeholních řádů. Dalším typem byla leprosária, zařízení specializovaná na péči o pacienty s malomocenstvím.⁸² Tato zařízení byla ve středověku důležitá, protože se zaměřovala na specifické potřeby nemocných a poskytovala alespoň základní péči v podmínkách tehdejší medicíny.⁸³

V českých zemích se začaly zakládat hospitály, například v Praze byl největší hospitál křižovníků s červenou hvězdou. Mezi další známé hospitály patřily sv. Lazara, sv. Antonína a špitály, které vznikly v 14. století. Na Moravě byl nejstarším hospitém pravděpodobně ten v Olomouci, o kterém se zmiňuje zpráva z roku 1099.⁸⁴

⁸¹ MESSINA, Rosario. *Dějiny charitativní činnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 148 s. ISBN 80-7192-859-3.

⁸² Viz. Kapitola 2.5.4 Péče o malomocné

⁸³ SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 7-8. ISBN 80-7106-315-0.

⁸⁴ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. v Olomouci: Velehrad, 1941, s. 56-58.

2.5.2 Sirotčince

Na začátku středověku neexistovaly ústavy, které by se výhradně věnovaly péči o sirotky. Tyto děti, stejně jako ostatní potřební, nacházely útočiště ve všeobecných hospitálech. Jak se však situace vyvíjela, tak se v různých městech, jako jsou Florencie, Paříž nebo Ulm, objevily nalezince. V oblastech, kde tyto ústavy chyběly, byly opuštěné děti přenechávány jednotlivcům.

Nejvíce se o nalezené děti staral řád sv. Ducha, který je nejenom chránil, ale také se snažil je naučit nějakému řemeslu. V některých ústavech přijímali pouze děti manželské, zatímco v jiných, jako například v hospitálu Santa Maria della Scala, brali všechny děti bez ohledu na jejich původ. Avšak s rostoucím počtem dětí se vedení těchto ústavů ocitalo před obtížnými rozhodnutími, jak uživit i více než 1 200 dětí, které se tam shromáždily.⁸⁵

2.5.3 Nemocnice

Nemocnice hrály zásadní roli v péči o nemocné ve středověké Evropě. Nemocnice byly často spojeny s náboženskými institucemi, a proto byly známy jako „Maison-Dieu“ nebo „Hotel-Dieu“, což v překladu znamená dům Boží. V těchto domech byli nemocní ošetřováni s láskou a úctou. Středověké nemocnice se lišily velikostí a vybavením. Některé měly velké sály, kde leželo více nemocných, zatímco jiné nabízely oddělená lůžka pro muže a ženy. Zajímavostí je, že v nemocnicích byla zavedena pravidla pro oddělený spánek matky a novorozence, aby se zajistil klid a bezpečí pro oba.

Zajímavým prvkem nemocničního života byla pravidelná modlitba a duchovní péče, kterou nemocní dostávali. Ve večerních hodinách se konaly modlitby, při kterých se nemocní spojovali s kněžími a ošetřovateli v prosbách za uzdravení a pokoj. To ukazuje, jak byla duchovní a fyzická péče vzájemně propojeny a jak důležitý byl víra v uzdravující sílu.⁸⁶ Přes různé nedostatky a omezení, které nemocnice měly, se ukazuje, že péče o nemocné byla ve středověku vysoce ceněna. Úsilí o zajištění potřebných podmínek pro nemocné odráží lidskost a solidaritu, které přetrvaly i ve složitých obdobích. Ve středověkých nemocnicích tak můžeme vidět snahu o zajištění důstojnosti a úcty k nemocným.⁸⁷

⁸⁵ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. V Olomouci: Velehrad, 1941, s. 68. ŠMERDA, Hynek. *Křesťanská charita od počátku do konce středověku (s přihlédnutím k jižní Moravě)*. 2. přeprac. a rozš. vyd., 1. vyd. u nakl. Jiří Polach. Břeclav: Jiří Polach, 2011, s. 113-114. ISBN 978-80-905076-0-9.

⁸⁶ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. v Olomouci: Velehrad, 1941, s. 61-64.

⁸⁷ Tamtéž, s. 61-64.

2.5.4 Péče o malomocné⁸⁸

Ve středověku patřilo malomocenství mezi nejzávažnější zdravotní problémy. Dlouho se předpokládalo, že nemoc přinesli do Evropy křižáci vracející se ze Svaté země, ale výzkumy ukazují, že bylo v Evropě rozšířeno již před jejich návratem. Křižáci však přispěli k rozšíření péče o malomocné tím, že přinesli znalosti o tamních metodách izolace. Výsledkem bylo zakládání špitálů pro malomocné, tzv. leprosária, která se stala běžnou součástí evropských měst, přičemž péči o nemocné často zajišťoval Vojenský a špitální řád sv. Lazara Jeruzalémského.⁸⁹ Zařízení pro malomocné se lišily svou kvalitou a vybavením. V situacích, kdy bylo nezbytné nemocné co nejrychleji izolovat, stačily jednoduché provizorní přístřešky. Některé leproserie měly zahrádky, hřbitov či kapli.⁹⁰

2.5.5 Bratrstva

V této době byl chudý považován za ztělesnění trpícího Krista, což se odráželo v biblickém verši: „Cokoli jste učinili nejmenšímu z mých bratří, mně jste učinili.“ Tento princip motivoval činnost bratrstev, která se starala o potřebné, a zdůrazňoval, že pomoc chudým je nejen praktickým projevem charity, ale i duchovní povinností, která vedla k naplnění křesťanských hodnot a ideálů. Tímto způsobem bratrstva naplňovala své poslání, které bylo neoddelitelně spojeno s náboženskými a morálními zásadami doby.⁹¹

Ve středověké společnosti hrála bratrstva významnou roli nejen v náboženském, ale i sociálním životě. Bratrstva vznikala jako sdružení laiků, kteří chtěli praktikovat náboženství mimo přímý vliv církevních institucí. Tato sdružení poskytovala laikům možnost zbožného života bez nutnosti vstupu do klášterů. Bratrstva se soustředila na vytváření duchovních komunit, které se pravidelně účastnily modliteb, pobožností a dalších náboženských aktivit, ale zároveň zajišťovaly i praktickou pomoc chudým a potřebným.

⁸⁸ Život malomocného byl osamělý a plný utrpení. Nosili zvláštní označení na oděvu a dřevěné klapáčky, aby upozornili ostatní na svou přítomnost, a nesměli se dotýkat předmětů holými rukama. Izolace byla vnímána jako jediná ochrana společnosti před šířením nemoci, a tento přístup vedl ke konci středověku k výraznému snížení počtu nakažených.

⁸⁹ Řád sv. Lazara Jeruzalémského byl oficiálně ustaven v roce 1113 a zaměřoval se na péči o malomocné. Provozoval leprosária, poskytoval materiální i finanční pomoc a jeho členy byli i rytíři postižení leprou. Postupně se jeho činnost militarizovala, čímž spojil charitativní péči s vojenskou obranou. Více viz. kapitola 2.6.7 Vojenský a špitální řád sv. Lazara Jeruzalémského

⁹⁰ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. v Olomouci: Velehrad, 1941, s. 65-67.

⁹¹ MESSINA, Rosario. *Dějiny charitativní činnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 93. ISBN 80-7192-859-3.

Jejich působení v charitativní oblasti zahrnovalo rozdělování almužen, poskytování přístřeší a péče pro nemocné. Zvláštní význam měla tato bratrstva v období růstu měst, kdy se rozvíjely městské struktury a potřebná pomoc chudým a nižším vrstvám získávala nový rozměr.

Laická bratrstva se stala klíčovými při organizaci charitativní péče, ať už šlo o podporu městských hospiců, leprosárií, nebo vznikaly lázně, kde pacientům poskytovali stravu bohatou na maso, ryby, zeleninu a obiloviny. Jejich snaha o zajištění sociální spravedlnosti a ochranu slabších byla hluboce zakořeněná v náboženských ideálech pokání a lásky k bližnímu. V neposlední řadě měla bratrstva pozitivní vliv na postavení žen ve středověké náboženské praxi. Ženy se často účastnily a někdy i vedly některé z těchto společenství, čímž se aktivně zapojovaly do charitativní činnosti a přispívaly k upevnění náboženských a společenských hodnot.⁹²

Bratrstva tak nejen poskytovala pomoc materiální, ale vytvářela i silné sociální a duchovní vazby mezi svými členy, čímž přispívala k upevnění komunitního života. V této souvislosti byla bratrstva také místem pro seberealizaci jednotlivců, kteří se chtěli zapojit do náboženského života. Laická bratrstva tedy sehrávala zásadní roli v rozvoji středověké společnosti, která si vážila nejen duchovního rozměru života, ale i každodenní praktické pomoci těm, kteří to nejvíce potřebovali.⁹³

2.6 Řády

Církevní řády byly organizace, které vznikly v rámci církve a jejich hlavním cílem bylo věnovat se modlitbě, službě společnosti a charitativní činnosti. V rámci těchto řádů žili jednotlivci podle specifických pravidel. Řády se lišily svou strukturou, zaměřením a funkcí v církevní hierarchii a byly klíčové pro rozvoj středověké charitativní péče.

Řády lze rozdělit do několika kategorií, které odrážejí jejich zaměření na duchovní a charitativní aktivity. Mnišské řády, jako benediktini a cisterciáci, byly soustředěny na modlitbu, práci v klášteře a péči o chudé a nemocné. Jejich členové žili v uzavřených komunitách a věnovali se zemědělství a výrobě.

⁹² VAUCHEZ, André. *The Laity in the Middle Ages : religious practices and experiences*. University of Notre Dame Press, 1993. ISBN 9780268191566.

⁹³ TERPSTRA, Nicholas. Confraternities and Mendicant Orders: The Dynamics of Lay and Clerical Brotherhood in Renaissance Bologna. Online. *The Catholic historical review*. 1996, roč. 82, č. 1, s. 1-22. ISSN 0008-8080. Dostupné z: <https://doi.org/10.1353/cat.1996.0200>. [cit. 2025-03-26].

Naopak žebravé řády, například františkáni a dominikáni, byly charakteristické svou chudobou a mobilitou. Jejich členové žili z almužen a zaměřovali se na kázání a pomoc potřebným. Řeholní kanovníci, jako premonstráti a augustiniáni, žili v komunitách, kde se zaměřovali na vzdělávání a péči o nemocné. V neposlední řadě, rytířské řády, jako templáři a johanitští rytíři, spojovaly vojenskou činnost s charitativní pomocí, zejména poskytováním péče nemocným a zakládáním nemocnic a hospiců. Každý z těchto řádů měl svou specifickou roli v charitativní činnosti středověké společnosti, přičemž jejich činnost byla často spojena s misijními a duchovními cíli církve.⁹⁴

Řády hrály ve středověké společnosti nezastupitelnou roli. Byly nejen náboženskými a vojenskými institucemi, ale také centry vzdělanosti, péče o nemocné a organizátory charitativní činnosti. Vznikaly z potřeby šířit křesťanskou víru, hájit poutníky a ochraňovat posvátná místa, ale jejich činnost měla mnohem širší dopad. Rytířské a špitální řády, jako byli johanité, templáři nebo němečtí rytíři, nejen bojovaly na válečných polích, ale také zakládaly špitály, poskytovaly pomoc v krizových situacích a přispívaly ke vzdělání i sociální stabilitě.⁹⁵

V následujících podkapitolách se zaměřuji na konkrétní středověké řády, které hrály významnou roli v oblasti charitativní činnosti. Výběr těchto řádů je založen na jejich zásadní roli při poskytování péče potřebným, organizování nemocnic, špitálů a dalších charitativních aktivit. Tyto řády nejen že zprostředkovaly praktickou pomoc chudým, nemocným a trpícím, ale jejich činnost zároveň odráží specifické historické a duchovní hodnoty dané doby.

Každý z vybraných řádů, ať už se zaměřením na péči o nemocné, ochranu poutníků nebo šíření křesťanské víry, poskytuje jedinečný pohled na to, jak se charitativní práce vyvíjela a jaký měla vliv na sociální a duchovní strukturu středověké Evropy. Výběr těchto řádů tak pomáhá lépe porozumět širšímu kontextu charitativní péče ve středověku a jejich různým funkcím, jak v rámci náboženského, tak i společenského života.

⁹⁴ BLAJDOVÁ, Radka. Řády řádů a jak se v tom vyznat? *Cirkev.cz* [online]. 2019, 31. 1. 2019 [cit. 2025-02-13]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/190129rady-radu-a-jak-se-v-tom-vyznat>

⁹⁵ Tamtéž.

2.6.1 František z Assisi a jeho řád⁹⁶

František se narodil v Assisi kolem roku 1181. Po mládí plném pohodlného života se rozhodl věnovat chudobě a následování Krista. V roce 1206⁹⁷ byl František vyhnán ze svého domu a rozhodl se žít v chudobě jako žebrák. V této době začal šířit poselství evangelia, inspirovaného verši z Matoušova evangelia, které zdůrazňuje význam pokoje, lásky a služby bližním.⁹⁸ V roce 1219 doprovázel křížácké vojsko do Egypta,⁹⁹ kde se setkal s muslimskými vůdci, aby mluvil o vzájemné lásce a porozumění, místo toho, aby se uchýlil k násilí. František ukázal, že misijní činnost nemusí být spojena s vítězstvím zbraněmi, ale s šířením lásky a pokoje.¹⁰⁰

Roku 1210 či 1209,¹⁰¹ po několika letech šíření své vize, založil František řád, který se od svého vzniku soustředil na život podle evangelních ideálů. Tento řád se rychle rozšířil po celé Evropě a jeho členové žili v chudobě, šířili evangelium a starali se o potřebné. V roce 1223 byla pravidla řádu oficiálně potvrzena papežem, což zajistilo jeho stabilitu a rozmach.¹⁰²

František z Assisi se významně věnoval charitativní činnosti. Péče o malomocné byla jedním z nejvýraznějších projevů jeho milosrdenství. V tehdejší době péče o malomocné představovala mimořádně odvážný a soucitný čin. František také kladl velký důraz na rozdávání majetku chudým. Nabádal své následovníky k životu v chudobě a k pomoci potřebným. Dalším významným charitativním úkolem bylo zakládání špitálů pro nemocné a chudé, na kterém se František a jeho bratři aktivně podíleli. Celý jeho život byl naplněn skutky milosrdenství, které zůstaly inspirací pro generace následujících věřících.¹⁰³

⁹⁶ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. ASSISKÁ LEGENDA TŘÍ DRUHŮ. *Františkánské prameny*. 2. vyd. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2001, s. 489-522. ISBN 80-7266-073-X.

⁹⁷ CINCIALOVÁ, Marta. UNIVERZITA PALACKÉHO. CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA. *Tajemství Ducha svatého podle Františka z Assisi, Antonína z Padovy a Bonaventury z Bagnoregia*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 21. ISBN 978-80-244-2916-8.

⁹⁸ Jeho ideál se rychle rozšířil po celé Itálii a dál do dalších evropských zemí, kde přitahoval mnoho mladých lidí, kteří sdíleli jeho vizi. František byl schopný oslovit i prosté lidi, kteří ho následovali stejně oddaně, jak ho podporovali papež a církevní hodnostáři.

⁹⁹ CINCIALOVÁ, Marta. UNIVERZITA PALACKÉHO. CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA. *Tajemství Ducha svatého podle Františka z Assisi, Antonína z Padovy a Bonaventury z Bagnoregia*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 21. ISBN 978-80-244-2916-8.

¹⁰⁰ Srov. KYBAL, Vlastimil. *Svatý František z Assisi*. Brno: L. Marek, 2006, s. 1-10. ISBN 80-86263-84-3.

¹⁰¹ CINCIALOVÁ, Marta. UNIVERZITA PALACKÉHO. CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA. *Tajemství Ducha svatého podle Františka z Assisi, Antonína z Padovy a Bonaventury z Bagnoregia*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 21. ISBN 978-80-244-2916-8.

¹⁰² FRANZEN, August, Bedřich SMÉKAL a Marie KYRÁLOVÁ. *Malé církevní dějiny*. 2. opravené a doplněné vydání. Praha: Zvon, 1995, s. 91-156. ISBN 80-7113-119-9.

¹⁰³ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. NEPOTVRZENÁ ŘEHOLE (1221). *Františkánské prameny*. 2. vyd. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2001, s. 9-25. ISBN 80-7266-073-X.

2.6.2 Svatý Dominik a jeho řád

Dominik se narodil v Kastilii kolem roku 1170. Byl silně oddaný církvi a rozhodl se věnovat misijní činnosti. Když se během cesty do Říma v roce 1204 setkal s vlivem náboženského hnutí katarství v jižní Francii, rozhodl se usilovat o obrácení katarů na katolickou víru. Kataristé odmítali některé základní katolické učení, včetně svátostí, církevní hierarchie a majetek církve.¹⁰⁴

Stejně jako svatý František přijal přísné pravidlo chudoby, ale navíc zdůraznil důležitost teologického vzdělání pro efektivní šíření víry. V roce 1216 dostal od papeže Inocence III. souhlas pro založení svého řádu, který se stal známý jako dominikáni. První klášter dominikánů byl založen v roce 1217 v Prouille ve Francii, a to jako společenství zbožných žen, které podporovaly Dominikovu misii.¹⁰⁵

Kláštery dominikánů se staly centrem modliteb, vzdělanosti a kázání.¹⁰⁶ Později byl přidán také třetí řád, určený pro laiky.¹⁰⁷

Hlavním posláním dominikánů bylo kázání, vzdělávání a misijní činnosti. Dominikáni se však významně angažovali i v charitativní oblasti, která tvořila nedílnou součást jejich života. Péče o chudé, nemocné a sociálně vyloučené patřila mezi klíčové aktivity dominikánských komunit. Bratři dominikáni zakládali špitály, kde poskytovali nejen lékařskou, ale i duchovní pomoc. Ačkoliv jejich primární zaměření bylo na duchovní vedení a vzdělávání, nezapomínali ani na praktickou pomoc potřebným.

Řád se rovněž věnoval šíření vzdělání, zakládání škol a univerzit, přičemž podpora vzdělání chudých byla důležitou součástí jejich misijního působení. Dominikánská charita tedy nebyla pouze materiální, ale i duchovní a vzdělávací, s důrazem na lidskou důstojnost a pomoc těm, kteří se ocitli na okraji společnosti.¹⁰⁸

¹⁰⁴ ČERNUŠÁK, Tomáš, Augustin PROKOP a Damián NĚMEC. *Historie dominikánů v českých zemích*. Praha: Krystal OP, 2001, s. 14-17. ISBN 80-85929-50-3.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 14-17.

¹⁰⁶ Kláštery, často situované ve městech, se přirozeně staly důležitou součástí městského a společenského života. Jejich prostory sloužily jako místa setkávání nejen duchovních, ale i světských osob.

¹⁰⁷ FRANZEN, August, Bedřich SMĚKAL a Marie KYRÁLOVÁ. *Malé církevní dějiny*. 2. opravené a doplněné vydání. Praha: Zvon, 1995, s. 91-156. ISBN 80-7113-119-9.

¹⁰⁸ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. II. díl, II. svazek. *Mnišské řády*. Praha: Libri, 2004, s. 9-147. ISBN 80-7277-084-5.

2.6.3 Řád rytířů špitálu svatého Jana v Jeruzalémě

Tento řád, nejstarší rytířský řád v dějinách křesťanství, byl založen na počátku 12. století v křesťanském Jeruzalémském království ve Svaté zemi. Původně fungoval jako špitální bratrstvo, které se zaměřovalo na péči o nemocné, ale postupně rozšířil své působení i na vojenské aktivity při obraně křesťanské víry. Řád se proslavil také svými špičkovými zdravotnickými službami, které zahrnovaly zavedení prvních hygienických pravidel. Ve svých špitálech přijímali nemocné bez ohledu na jejich národnost, společenské postavení nebo náboženské vyznání. Muži i ženy, křesťané i příslušníci jiných náboženství zde mohli nalézt útočiště, péči a pomoc.¹⁰⁹

Kromě péče o nemocné se členové řádu angažovali v poskytování humanitární pomoci během přírodních katastrof, například při zemětřeseních. Významnou roli sehrál řád také v oblasti vzdělávání. Založil vlastní učiliště a jeho členové často působili jako vychovatelé ve šlechtických rodinách, čímž významně přispívali ke vzdělávání a výchově tehdejší společnosti.¹¹⁰

Hlavním posláním johanitů byla ochrana poutníků, kteří směřovali na posvátná místa. Zpočátku se soustředili na poutníky mířící do Jeruzaléma, avšak jejich působnost se postupem času rozšířila i na další poutní lokality po celé Evropě. Johanité poskytovali poutníkům ochranný doprovod, který zajišťovali především rytíři. Kromě toho budovali důležitou infrastrukturu, jako byly věže, hrady, ubytovny, nemocnice a domovy ve městech i na venkově, které sloužily k usnadnění a zabezpečení cest.

První ubytovací zařízení byla pravděpodobně určena převážně pro poutníky cestující do Orientu a Svaté země. Johanité však neomezovali svou péči pouze na zajištění bezpečí během cesty.¹¹¹

2.6.4 Chudí rytíři Krista a Šalomounova chrámu

Templáři, jeden z nejvýznamnějších středověkých řádů, vznikli kolem let 1118–1119 v Jeruzalémě jako bratrstvo zbožných rytířů. Původním posláním templářského řádu byla ochrana poutníků směřujících do Svaté země, a to nejen jejich osob, ale i majetku.

¹⁰⁹ Viz. BUBEN, Milan. *Dějiny řádu Maltézských rytířů* [online]. 1-2 [cit. 2025-02-17]. Dostupné z: https://www.maltezskyrad.cz/downloads/historie_svet.pdf

¹¹⁰ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. I. díl, Řády rytířské a křížovníci*. Praha: Libri, 2002, s. 21-53. ISBN 80-7277-084-5.

¹¹¹ WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold, Jirí JISKRA a Libor JAN. *Řád johanitů ve středověku: kulturní dějiny řádu*. Praha: Academia, 2008, s. 102-142. ISBN 978-80-200-1381-1.

V rámci této činnosti templáři postupně rozvinuli systém finančních služeb. Poutníkům nabízeli možnost uložit peníze v Evropě a vyzvednout si je pomocí potvrzení (např. ve formě žetonu) až v Jeruzalémě. Díky tomu si templářští správci vybudovali významnou pozici v oblasti středověkého finančnictví a začali fungovat jako předchůdci bankéřů.¹¹²

Postupem času však rozšířili své poslání i o charitativní činnost, která se stala důležitou součástí jejich působení. Templáři zakládali nemocnice, které poskytovaly péči nejen raněným vojákům, ale také obyčejným lidem v nouzi. Tyto instituce se proslavily svou organizací a efektivitou. Péče, kterou templáři nabízeli, zahrnovala nejen lékařskou pomoc, ale také zajištění základních potřeb pro nemocné a zraněné.¹¹³

2.6.5 Řád bratří německého domu Panny Marie v Jeruzalémě

Řád německých rytířů, byl původně zaměřen na péči o nemocné a strádající poutníky pocházející z německy mluvících zemí. Jeho počátky sahají do Jeruzaléma, kde v rámci řádu sv. Jana Jeruzalémského vznikla menší komunita německy hovořících rytířů. Tito rytíři se usadili u kaple Panny Marie, kde kolem roku 1127 založili špitální bratrstvo a dům, který sloužil jako útočiště pro poutníky z Německa, poskytující jim lékařskou péči a pomoc v těžkých životních situacích.¹¹⁴

V době svého největšího rozkvětu se Německý řád stal významným aktérem v oblasti charitativní péče, zejména díky rozsáhlé síti nemocnic. Tyto instituce, které se nacházely především na území Německa, byly známé svou pečlivou péčí o nemocné, přísnou kázní a výbornou hospodářskou správou.¹¹⁵

2.6.6 Řád svatého Ducha

Řád Ducha svatého, založený ve 12. století v jižní Francii, byl zaměřen na péči o nemocné a chudé. Hlavní poslání řádu spočívalo v charitativní činnosti, zejména v provozování špitálů, a to především ve městských oblastech. Kromě péče o nemocné se řád věnoval také zajištění pomoci pro nalezence, sirotky a šestinedělky.¹¹⁶

¹¹² Srov. BOHEMICUS, Templarius. *Templáři v zemích českých králů (1. díl Čechy)*. Nakladatelství MH, 2009, s. 9-13. ISBN 978-80-86720-47-1.

¹¹³ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. I. díl, Řády rytířské a křížovníci*. Praha: Libri, 2002, s. 55-72. ISBN 80-7277-084-5.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 73-95.

¹¹⁵ VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. v Olomouci: Velehrad, 1941, s. 80-86.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 80-86.

Jedním z nejvýznamnějších projektů řádu byla výstavba nemocnice Santo Spirito in Sassia (Svatý Duch in Sassia) v Římě. Tato nemocnice, financovaná a spravovaná členy řádu, poskytovala péči až 15 000 pacientům bez ohledu na jejich národnost. Kromě toho řád provozoval také ústav pro 2 000 nalezenců.¹¹⁷

2.6.7 Vojenský a špitální řád sv. Lazara Jeruzalémského

Řád sv. Lazara Jeruzalémského se zaměřoval na péči o trpící a nemocné, zejména o malomocné. Jeho počátky nejsou zcela jasné, ale tradice řádu se váže ke špitálu pro malomocné, který byl založen před hradbami Jeruzaléma a první zmínky o něm pocházejí již z roku 125 př. n. l. Oficiálně byl řád ustaven v roce 1113, čímž se stal důležitým činitelem v péči o lidi trpící malomocenstvím.¹¹⁸

Řád se zaměřoval především na lékařsko-charitativní činnost, která zahrnovala péči o nemocné, trpící a potřebné. Templáři zakládali a podporovali nemocnice, zejména leprosária, kterým poskytovali nejen materiální zázemí, ale i finanční pomoc. Špitál sv. Lazara Jeruzalémského poskytoval péči malomocným bez ohledu na jejich původ nebo společenské postavení. Řád byl specifický tím, že mezi jeho členy byli i rytíři, kteří sami trpěli leprou. S rostoucím počtem členů a nutností chránit leprosária před útoky nepřátel se činnost řádu postupně militarizovala. Tím Řád sv. Lazara Jeruzalémského spojil charitativní poslání s rytířskými ideály a vojenskou obranou.¹¹⁹

2.6.8 Řád svatého Benedikta

Řád svatého Benedikta je jednou z nejstarších a nejvlivnějších mnišských komunit v dějinách křesťanství. Jeho zakladatelem byl svatý Benedikt z Nursie,¹²⁰ který v 6. století sepsal svůj proslulý Řád svatého Benedikta (*Regula Benedicti*), jenž se stal základem mnišského života v Evropě.¹²¹

¹¹⁷ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. I. díl, Řády rytířské a křížovníci*. Praha: Libri, 2002, s. 97-107. ISBN 80-7277-084-5.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 155-172.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 155-172.

¹²⁰ Svatý Benedikt z Nursie (asi 480–543) byl italský mnich, který se po období poustevnického života rozhodl vytvořit komunitu mnichů. Kolem roku 529 založil klášter na hoře Monte Cassino, kde sepsal "Řeholi svatého Benedikta" (*Regula Benedicti*), stanovující základní pravidla mnišského života. Tato řehole kladla důraz na doživotní setrvání v klášteře, chudobu, celibát a naprostou poslušnost. Benedikt odmítal extrémní askezi a zdůrazňoval rovnováhu mezi duchovní a fyzickou prací. BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. II. díl, II. svazek. Mnišské řády*. Praha: Libri, 2004, s. 9-147. ISBN 80-7277-084-5.

¹²¹ Benediktini se zasloužili nejen o duchovní obnovu, ale i o kulturní a vzdělávací rozvoj Evropy, když v kláštrech zakládali školy a knihovny. Jejich kláštery se staly centry duchovního i společenského života, kde se setkávali lidé různých společenských vrstev. Tradice benediktinského řádu přetrvává dodnes a jeho vliv je patrný nejen v církvi, ale i v oblasti vzdělání, charity a kultury.

Následovníci sv. Benedikta také kolonizovali krajiny, mýtili lesy, zakládali pole, sady, zahrady a vinice. Budovali samotná města a vesnice, stavěli sirotčince, nemocnice a chudobince, poskytovali péči poutníkům a učili zemědělským pracím i řemeslům. Kromě toho se benediktini významně angažovali v charitativní činnosti. Pečovali o poutníky, starali se o nemocné a chudé, a také zakládali špitály. Tato služba bližním byla nedílnou součástí jejich mnišského poslání.¹²²

¹²² BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. II. díl, II. svazek. Mnišské řády*. Praha: Libri, 2004, s. 9-147. ISBN 80-7277-084-5.

3 Srovnání církevní a laické charitativní péče ve středověku

Na základě dosavadních poznatků získaných z odborné literatury a historických pramenů zpracovaných v předchozích kapitolách se tato část zaměřuje na systematické srovnání církevní a laické charitativní péče ve středověku. Cílem je poukázat na jejich specifické rysy, organizační struktury, motivace a způsoby financování. Následující kapitola se proto soustředí na syntézu těchto poznatků a jejich vzájemné porovnání, aby bylo možné lépe porozumět vývoji charitativní činnosti ve středověké společnosti.

Církevní a laická charitativní péče představovaly dva hlavní pilíře charitativní pomoci ve středověké společnosti. Přestože obě vycházely z křesťanských principů lásky k bližnímu a solidarity, jejich organizace, způsoby financování a formy pomoci se v mnoha ohledech lišily.

Sám Ježíš Nazaretský na mnoha místech poukazuje na význam almužny a neváhá k darování pobízet všechny ty, kteří ho následují.¹²³ V této intenci dobročinnosti pak pokračuje dílo apoštola Pavla a ostatních apoštolů.¹²⁴ V poapoštolském období dochází ke změně, která souvisí s narůstajícím důrazem na církev jako institucionální autoritu.¹²⁵ Sociální filozofie středověku vychází z myšlení a díla Tomáše Akvinského. Základ tomistického systému sociální služby je postaven na ctnosti charity. Jeho analýzu uvádí Hník ve své práci *Pohnutky dobročinnosti*.¹²⁶ Poukazují na propracovaný systém almužnictví. Almužna je skutkem záslužným pouze tehdy, pokud ji dárce poskytuje darovanému „ve jménu lásky k Bohu.“¹²⁷ Systém almužnictví provází středověkou církev až k „jejímu podzimu“¹²⁸, ke vstupu do období novověku a byl předmětem mnohých kritik.¹²⁹

¹²³ HNÍK, František M. *Pohnutky dobročinnosti v křesťanství: rozbor vztáznosti mezi theologií a sociální službou*. Praha: Ústřední rada Církve československé, 1935, s. 59.

¹²⁴ Tamtéž, s. 71.

¹²⁵ Tento fakt vyplývá z toho, že „...ideál království Božího byl odsunut do vzdálené budoucnosti...“ HNÍK, František M. *Pohnutky dobročinnosti v křesťanství: rozbor vztáznosti mezi theologií a sociální službou*. Praha: Ústřední rada Církve československé, 1935, s. 74.

¹²⁶ HNÍK, František M. *Pohnutky dobročinnosti v křesťanství: rozbor vztáznosti mezi theologií a sociální službou*. Praha: Ústřední rada Církve československé, 1935, s. 103-154

¹²⁷ Tamtéž, s. 132.

¹²⁸ HUIZINGA, J. *Podzim středověku*. Překlad Gabriela Veselá a Šárka Belisová. Praha: Paseka, 2010. 420 s., [8] s. barev. obr. příl. Historická paměť. Velká řada; sv. 19. ISBN 978-80-7432-027-9.

¹²⁹ Hník tento fakt analyzuje v *Pohnutkách dobročinnosti*. Současně chce poznamenat, že v rámci katolické teologie v jejím dalším vývoji není koncept dobrých skutků opuštěn. Srov. HNÍK, František M. *Pohnutky dobročinnosti v křesťanství: rozbor vztáznosti mezi theologií a sociální službou*. Praha: Ústřední rada Církve československé, 1935, s. 150-151.

3.1 Církevní charitativní péče

Církevní charitativní péče byla klíčovou složkou středověké společnosti a vycházela z křesťanských principů lásky k bližnímu, solidarity a pomoci potřebným.¹³⁰ Charita byla vnímána jako výraz víry v lidskou důstojnost a rovnost všech lidí před Bohem. Každý člověk byl považován za nositele Božího obrazu, a proto mu náležela úcta a péče, zejména pokud se nacházel v nouzi.

Církevní charitativní činnost se řídila principem subsidiarity, což znamenalo, že pomoc byla poskytována tam, kde si jednotlivec nemohl pomoci sám, a kde chyběla jiná podpora. Tato péče byla organizovaná především prostřednictvím klášterů, farností a církevních bratrstev. Jejím cílem bylo nejen materiální zabezpečení chudých, nemocných, sirotků a poutníků, ale také jejich duchovní podpora a vedení k náboženskému životu.

Důležitou roli hrály církevní řády, které se specializovaly na různé aspekty charity. Mnišské řády, jako benediktini a cisterciáci, se staraly o chudé a nemocné ve svých kláštorech. Žebravé řády, jako františkáni a dominikáni, kladly důraz na osobní kontakt s potřebnými, šíření evangelia a pomoc v městském prostředí. Řeholní kanovníci, jako premonstráti a augustiniáni, se zaměřovali na vzdělávání a sociální péči. Rytířské a špitální řády, jako rytíři johanitů, templáři a němečtí rytíři, spojovaly vojenskou ochranu s péčí o nemocné a zakládáním špitálů.

Hlavní formy pomoci zahrnovaly:

- **Špitály a nemocnice** – Kláštery a církevní instituce zřizovaly a spravovaly špitály, které poskytovaly léčebnou péči chudým, nemocným a poutníkům. Tyto instituce sloužily jako útočiště pro ty, kteří byli v nouzi, a často zde pracovali řeholníci, kteří spojovali fyzickou péči s duchovní útechou.
- **Sirotčince a chudobince** – Církev se starala o sirotky, vdovy a ostatní zranitelné skupiny. Tyto instituce poskytovaly nejen ubytování a stravu, ale také základní vzdělání a duchovní výchovu.
- **Bratrstva a církevní společenství** – Laická bratrstva v rámci církve organizovala sbírky a poskytovala sociální služby chudým.

¹³⁰ Více ke křesťanské dobročinnosti a charitě srov. práci profesora Hníka. HNÍK, František M. *Pohnutky dobročinnosti v křesťanství: rozbor vztažností mezi teologií a sociální službou*. Praha: Ústřední rada církve československé, 1935. 348 s. Edice Blahoslav; sv. 11.

- **Duchovní rozměr pomoci** – Církevní charita se nezaměřovala pouze na materiální podporu, ale i na duchovní vedení, modlitby a svátosti. Péče o chudé a nemocné byla považována za cestu ke spáse duše.
- **Financování** – Církev financovala svou charitu pomocí desátků, darů věřících, zděděných majetků a odpustků.

3.2 Laická charitativní péče

Laická charitativní péče ve středověku úzce navazovala na křesťanské hodnoty a byla chápána jako způsob projevu víry skrze skutky milosrdenství.¹³¹ Pomoc bližním byla nejen morální povinností, ale také cestou k duchovnímu růstu a spáse. Laici se stále více zapojovali do charitativních aktivit, čímž se podpora potřebným rozšířila mimo církevní instituce.

Charita se postupem času vyvinula v dobrovolnou činnost zaměřenou na zlepšení života chudých, nemocných a sociálně vyloučených. Motivací k této činnosti byly nejen náboženské, ale i etické a humanitární ideály. Laici, včetně šlechty, bohatých měšťanů i řemeslníků, přispívali různými způsoby. Od poskytování almužen a financování špitálů až po aktivní zapojení do péče o nemocné a znevýhodněné.

Významnou roli v laické charitě se hrávaly městské správy, které postupně začaly přebírat odpovědnost za sociální pomoc. Organizovaná podpora chudých a nemocných se stala součástí městského života, přičemž městské fondy byly využívány k financování špitálů, hospiců a dalších dobročinných institucí. Tento posun umožnil rozšíření charitativních aktivit, které byly dříve primárně v rukou církve.

Laická charita se ukázala jako klíčová především v obdobích krizí, jako byly epidemie, hladomory či války, kdy rychlá reakce jednotlivců a komunit poskytovala potřebnou podporu. Od 12. a 13. století se charitativní aktivity mezi laiky natolik rozšířily, že se z nich stala běžná součást života šlechtických rodů i měšťanských komunit.

Stoupající vzdělanost mezi laiky vedla k většímu důrazu na duchovní život a praktické naplňování křesťanských hodnot. Charita se stala jedním z hlavních projevů laické zbožnosti. Zakládání špitálů, hospiců a organizování almužen bylo vnímáno jako zásadní součást křesťanského života a projev skutečné víry, která se neomezovala jen na modlitbu, ale zahrnovala i konkrétní skutky pomoci druhým.

¹³¹ Viz. HNÍK, František M. *Pohnutky dobročinnosti v křesťanství: rozbor vztažností mezi theologií a sociální službou*. Praha: Ústřední rada Církve československé, 1935, s. 60.

Kromě městských komunit sehráli významnou roli také panovníci a šlechta. Mnozí vladaři byli hluboce věřící a vnímali charitativní činnost jako nedílnou součást svého poslání.

Hlavní formy pomoci zahrnovaly:

- **Soukromé almužny** – Jednotlivci poskytovali almužny chudým, často při příležitosti náboženských svátků. Šlo o neorganizovanou pomoc, která však měla zásadní význam v každodenním životě měst i venkova.
- **Podpora měst a šlechty** – Vládci a bohaté rodiny financovaly stavbu špitálů, lázní a chudobinců. Tento typ charity měl nejen sociální, ale i politický rozměr, neboť podporoval prestiž dárců.
- **Bratrstva** – Laické skupiny se spojovaly v bratrstvech a společenstvích, která zajišťovala podporu chudým a nemocným. Některá bratrstva se zaměřovala na konkrétní skupiny obyvatel, například vdovy, sirotky nebo poutníky.
- **Obecní charitativní instituce** – Městské správy přebíraly odpovědnost za některé formy charity, například podporu špitálů. Začaly se rozvíjet městské chudinské fondy.
- **Hospitální řády a laické iniciativy** – I mimo církve vznikaly organizované formy péče, například městské hospitály, které byly financovány bohatými mecenáši.

3.3 Tabulka srovnání církevní a laické charity

Kritérium	Církevní charita	Laická charita
Organizace	Kláštery, farnosti, bratrstva	Jednotlivci, šlechta, městské rady
Hlavní formy péče	Špitály, nemocnice, sirotčince, duchovní podpora	Almužny, financování dobročinných institucí a péče o potřebné městská charita
Duchovní rozměr	Stěžejní – vycházela z náboženských hodnot, lásky k bližnímu, modliteb a svátostí	Vycházela z křesťanských hodnot, projev laické zbožnosti, charitativní skutky jako prostředek duchovní očisty a spásy
Financování	Desátky, dary, odpustky	Osobní dary, podpora měst a šlechty, městské fondy
Flexibilita	Pevné struktury, dlouhodobá pomoc	Reakce na aktuální potřeby, individuální iniciativa
Role žen	Řádové sestry a pečovatelky	Městské dobročinné spolky a vdovy

Závěr

Z této práce vyplývá, že charitativní péče byla ve vrcholném středověku klíčovým prvkem tehdejší společnosti, který se vyvíjel v úzkém spojení s náboženským, sociálním a politickým kontextem doby. Charita v tomto období nebyla jen formou pomoci, ale projevem širších hodnot, které utvářely jak každodenní život, tak i dlouhodobé kulturní a sociální struktury. Církevní a laická charitativní péče byly dvě hlavní formy pomoci, které, přestože vycházely z podobných křesťanských hodnot lásky k bližnímu a milosrdenství, se lišily ve své organizaci, způsobu financování a provádění pomoci.

Prostřednictvím této práce bylo ověřeno, že církevní charita, pevně zakotvená v klášterních a řeholních strukturách, poskytovala dlouhodobou a stabilní pomoc těm nejzranitelnějším skupinám. Církevní instituce také často poskytovaly duchovní podporu, čímž zajišťovaly nejen materiální, ale i duchovní rozvoj jednotlivců a celé společnosti. Na druhé straně laická charita, jejíž podoba se lišila podle místních podmínek, často reagovala na okamžité potřeby komunit a rovněž hrála důležitou roli v rozvoji sociální solidarity. Laici, ať už šlechta, měšťané nebo prostí věřící, přispívali k rozvoji veřejného dobra a jejich činnost často přesahovala rámec individuální pomoci. Organizovali sbírky, zakládali nemocnice či jiná zařízení, která poskytovala pomoc těm, kdo to nejvíce potřebovali.

Charita tak nebyla pouze almužnou, ale komplexní formou sociální odpovědnosti, která propojovala duchovní i materiální dimenzi života. Pomáhala nejen těm, kteří se nacházeli na okraji společnosti, ale i těm, kteří se nacházeli v těžkých životních situacích, a zároveň přispívala k utváření etických a morálních hodnot, které měly dlouhodobý vliv na středověkou kulturu.

Závěrem lze říct, že různorodost charitativní péče ukazuje, jak byl její význam ve středověku mnohovrstevnatý a propojený s každodenním životem. V souladu s učením Tomáše Akvinského, který vyzdvihoval ctnost charity, byla pomoc druhým považována za záslužnou pouze tehdy, pokud byla poskytována z lásky k Bohu. Tento náhled na charitu, který se během středověku stal normou, měl hluboký vliv na formování náboženských a etických hodnot, které ovlivňovaly i další období.

Summary

The bachelor's thesis explores the forms of church charity work and lay charitable care in the Middle Ages. Based on historical sources and scholarly literature, it analyzes their organizational structures, motivations, funding methods, and specific forms of assistance to those in need. Church charity work was systematically organized through monasteries, parishes, and religious fraternities, focusing not only on material aid but also on spiritual support. Lay charitable care, carried out by the nobility, burghers, and individuals, was characterized by greater autonomy and often responded to urgent crises such as famines or epidemics.

The thesis also explores the historical context of medieval society, its social structure, and economic conditions that shaped charitable activities. Furthermore, it describes the social and religious factors influencing charity and examines the role of religious orders, urban communities, and the nobility in its provision. The result is a comparison of these two approaches to charity, reflecting the transformations of medieval society.

Seznam použité literatury

Primární literatura

1. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Františkánské prameny*. 2. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001, 2 sv. ISBN 80-7266-073-X.

Sekundární literatura

1. BOHEMICUS, Templarius. *Templáři v zemých českých králů (1. díl Čechy)*. Nakladatelství MH, 2009, 164 s. ISBN 978-80-86720-47-1.
2. BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. I. díl, Řády rytířské a křížovníci*. Praha: Libri, 2002, 215 s. ISBN 80-7277-084-5.
3. BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. II. díl, II. svazek. Mnišské řády*. Praha: Libri, 2004, 399 s. ISBN 80-7277-084-5.
4. CINCIALOVÁ, Marta. UNIVERZITA PALACKÉHO. CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA. *Tajemství Ducha svatého podle Františka z Assisi, Antonína z Padovy a Bonaventury z Bagnoregia*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, 300 s. ISBN 978-80-244-2916-8.
5. CURTIUS, Ernst Robert. *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998. 738 s. ISBN 978-80-86138-07-7.
6. ČERNUŠÁK, Tomáš, Augustin PROKOP a Damián NĚMEC. *Historie dominikánů v českých zemích*. Praha: Krystal OP, 2001, 239 s. ISBN 80-85929-50-3.
7. DUGGAN, Alfred. *Křížácké výpravy*. Praha: Orbis, 1973, 214 stran, 8 stran černobílých příloh.
8. FRANZEN, August, Bedřich SMĚKAL a Marie KYRÁLOVÁ. *Malé církevní dějiny*. 2. opravené a doplněné vydání. Praha: Zvon, 1995, 358 s. ISBN 80-7113-119-9.
9. HNÍK, František M. *Pohnutky dobročinnosti v křesťanství: rozbor vztažností mezi theologií a sociální službou*. Praha: Ústřední rada Církve československé, 1935, 347 s.
10. HOLMES, George. *The Oxford illustrated history of medieval Europe*. Repr. (1993). Oxford: Oxford University Press, 1988. ISBN 0-19-285220-5.

11. HUIZINGA, J. *Podzim středověku*. Překlad Gabriela Veselá a Šárka Belisová. Praha: Paseka, 2010. 420 s., [8] s. barev. obr. příl. Historická paměť. Velká řada; sv. 19. ISBN 978-80-7432-027-9
12. JÍŠOVÁ, Kateřina. *Milosrdenství ve středověkých městech = Barmherzigkeit in der mittelalterlichen Städten = Charity in late medieval cities*. Praha: Scriptorium, 2013, 191 s. ISBN 978-80-86852-47-8.
13. KYBAL, Vlastimil. *Svatý František z Assisi*. Brno: L. Marek, 2006, 245 s. ISBN 80-86263-84-3.
14. LE GOFF, Jacques, Jean-Claude SCHMITT, Franco ALESSIO a Lada BOSÁKOVÁ. *Encyklopedie středověku*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2008, 935 s. ISBN 978-80-7021-917-1.
15. LE GOFF, Jacques. *Intelektuálové ve středověku*. Praha: Karolinum, 1999, 183 s. ISBN 80-7184-256-7.
16. LE GOFF, Jacques. *Kultura středověké Evropy*. Praha: Odeon, 1991, 747 s. ISBN 80-207-0206-7.
17. LE GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1999, 319 s. ISBN 80-7021-274-8.
18. MATĚJČEK, Antonín. *Dějepis umění. Díl 2., Umění středního věku*. Praha: Jan Štenc, 1924.
19. MESSINA, Rosario a Terezie BRICHTOVÁ. *Dějiny charitativní činnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 148 s. ISBN 80-7192-859-3.
20. NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha: Vyšehrad, 2000, 365 s. ISBN 80-7021-305-1.
21. NICOLLE, David. *První křížová výprava 1096-99: dobytí Svaté země*. Praha: Grada, 2007, 96 s. ISBN 978-80-247-1896-5.
22. NICOLLE, David. *Třetí křížová výprava 1191: Richard Lví srdce, Saladin a zápas o Jeruzalém*. Praha: Grada Publishing, 2008, 96 s. ISBN 978-80-247-2382-2.
23. OPATRŇÝ, Michal a Markus LEHNER. *Teorie a praxe charitativní práce: uvedení do problematiky : praktická reflexe a aplikace*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2010, 100 s. ISBN 978-3-200-01846-4.
24. RAPP, Francis a Vladimír CINKE. *Svatá říše římská národa německého: od Oty Velikého po Karla V.* Praha: Paseka, 2007, 316 s., [16] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7185-726-6.

25. SOKOLOV, Vasilij Vasiljevič. *Středověká filozofie*. Praha: Svoboda, 1988, 488 s. ISBN 25-046-88.
26. SVOBODNÝ, Petr a Ludmila HLAVÁČKOVÁ. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, 182 s. ISBN 80-7106-315-0.
27. ŠMERDA, Hynek. *Křesťanská charita od počátku do konce středověku (s přihlédnutím k jižní Moravě)*. 2. přeprac. a rozš. vyd., 1. vyd. u nakl. Jiří Polach. Břeclav: Jiří Polach, 2011, 174 s. ISBN 978-80-905076-0-9.
28. VAŠEK, Bedřich. *Dějiny křesťanské charity*. v Olomouci: Velehrad, 1941, 190 s.
29. VAUCHEZ, André. *The Laity in the Middle Ages : religious practices and experiences*. University of Notre Dame Press, 1993. ISBN 9780268191566.
30. WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold, Jiří JISKRA a Libor JAN. *Řád johanitů ve středověku: kulturní dějiny řádu*. Praha: Academia, 2008, 473 s. ISBN 978-80-200-1381-1.
31. WALLIS, Faith. *Medieval medicine: a reader*. Toronto: University of Toronto Press, 2010, xxvii, 563. ISBN 978-1-44260-103-1.

Elektronické zdroje

1. BLAJDOVÁ, Radka. Řady řádů a jak se v tom vyznat? Cirkev.cz [online]. 2019, 31. 1. 2019 [cit. 2025-02-13]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/190129rady-radu-a-jak-se-v-tom-vyznat>
2. BUBEN, Milan. *Dějiny řádu Maltézských rytířů* [online]. 1-2 [cit. 2025-02-17]. Dostupné z: https://www.maltezskyrad.cz/downloads/historie_svet.pdf
3. CHADIMA, Martin. *Sociální a pastorační péče* [online]. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012 [cit. 2025-02-12]. ISBN 978-80-7435-299-7. Dostupné z: https://www.uhk.cz/file/edee/filozoficka-fakulta/studium/chadima_-_socialni_a_pastoracni_pece.pdf

Elektronické články

1. DAVIS, Adam J. The Social and Religious Meanings of Charity in Medieval Europe. *History compass* [online]. Oxford: Blackwell Publishing, 2014, 12(12), 935-950 [cit. 2025-02-13]. ISSN 1478-0542. Dostupné z: doi:10.1111/hic3.12207

2. DAWSON, Ian. Standards of Living in the Middle Ages. Online. *Teaching history (London)*. 1996, č. 82, s. 27-30. ISSN 0040-0610. [cit. 2025-03-26].
3. FAJFROVÁ, Jana. Vitaminy a jejich funkce v organismu. *Interní medicína pro praxi* [online]. 1-3 [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: <https://internimedicina.cz/pdfs/int/2011/12/02.pdf>
4. FALADA, David. Společnost v čase moru. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica* [online]. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2021, 67(2), 9-14 [cit. 2025-02-12]. ISSN 0323-0619. Dostupné z: doi:10.14712/23366478.2021.7
5. NODL, Martin. *Memoria et damnatio memoriae ve středověku* [online]. 1-7 [cit. 2025-02-10]. Dostupné z: https://filosofia.flu.cas.cz/upload/_files/Memoria_Nodl.pdf
6. ROBB, John, CRAIG CESSFORD, JENNA DITTMAR, SARAH A. INSKIP a PIERS D. MITCHELL. The greatest health problem of the Middle Ages? Estimating the burden of disease in medieval England. <https://www.sciencedirect.com/> [online]. 2021, 1 [cit. 2025-02-12]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1879981721000590?via%3Dihub>
7. SULLIVAN, Richard E. WHAT WERE THE MIDDLE AGES? Online. *The Centennial review of arts & science*. 1958, roč. 2, s. 167-194. ISSN 0008-901X. [cit. 2025-03-26].
8. TERPSTRA, Nicholas. Confraternities and Mendicant Orders: The Dynamics of Lay and Clerical Brotherhood in Renaissance Bologna. Online. *The Catholic historical review*. 1996, roč. 82, č. 1, s. 1-22. ISSN 0008-8080. Dostupné z: <https://doi.org/10.1353/cat.1996.0200>. [cit. 2025-03-26].